

מדינת ישראל

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים
אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה

תקון

כתחום מומחיות

בעבודה סוציאלית

תמוז, תשע"ז
יוני, 2017

תקון כתחום מומחיות בעבודה סוציאלית

כותבת המסמך ויו"ר הצוות:

דר' טלי בוסתנאי - החוג לעבודה סוציאלית, מכללת צפת

ביה"ס לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת חיפה

חברי הצוות (לפי א"ב):

- דר' חני אלמוג-עובדיה - מרכזת תחום התמכרויות, ביה"ס המרכזי להכשרת עובדים לשירותי הרווחה: משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים
 - רחל ארזי-שיף - ס/קצין מבחן ארצי בדימוס: משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים
 - רים ארשיד - מפקחת ארצית, השירות לטיפול בנפגעי התמכרויות: משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים
 - אבי דיאמנט - מפקח ארצי בדימוס: הרשות לשיקום האסיר
 - רונית זר - תג"ד - ראש חטיבת תקון: שב"ס
 - איילת כוכבי-סמסליק - מפקחת ארצית על הטיפול, רשות חסות הנוער: משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים
 - אסתי שדה - ס/קצינת מבחן ארצית למבוגרים: משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים
 - רחל שרביט - סמנכ"לית שירותי תיקון בדימוס: משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים
- תודות לפרופ' אמנון לזר - על הייעוץ והסיוע בתהליך הכנת המסמך.**

ניהול נושא המומחיות במשרד הרווחה והשירותים החברתיים - מר יקותיאל צבע, מנהל אגף בכיר - מחקר תכנון והכשרה
עורכת ראשית של מסמכי המומחיות - דר' גילה לאור, חברת אינקיואל ישראל
רכזת צוותי הכתיבה - אפרת הרמל סער, בית הספר המרכזי להכשרת עובדים לשירותי הרווחה

בגלל אופייה של השפה העברית וכדי למנוע סרבול,
נכתב המסמך בלשון זכר תוך כוונת התייחסות שווה לנשים ולגברים.

תוכן עניינים

4.....	מבוא: תקון כתחום מומחיות
5.....	מגמות בולטות שהשפיעו על תחום התקון
6.....	פרק 1: אוכלוסיית היעד, השירותים ומדיניות השירותים
6.....	אוכלוסיית היעד בתקון
6.....	מאפייני האוכלוסייה
7.....	משתנים סוציו-דמוגרפים
7.....	מאפייני העבריינות
8.....	מאפיינים אישיים ומשפחתיים
8.....	שירותי תחום התקון
17.....	פרק 2: התוכן הייחודי בעבודת התקון - ידע תיאורטי ויישומי
18.....	גיוס לטיפול
19.....	התורה היישומית של תחום התקון: שיטות אבחון, טיפול והערכת התערבות
19.....	בתחום האבחון
22.....	אסטרטגיות וטכניקות חקירה
	הספרות הבסיסית בתחום התקון: ספרי לימוד, מחקרים, מאמרים וכתבי עת מקצועיים
26.....	ייחודיים לתחום
26.....	ספרי לימוד (Text Books)
26.....	כתבי עת בישראל
27.....	כתבי עת לועזיים
27.....	עבודות עדכניות לקבלת תואר מוסמך ודוקטור
28.....	מאמרים ומחקרים (איכותניים וכמותניים) עדכניים
30.....	סקרים
31.....	קהילות ידע
31.....	מחקרי הערכה
31.....	כנסים
32.....	מדיניות ופיתוח מקצועי - מסמכים
33.....	פרק 3: מסגרות ההכשרה והלמידה
33.....	אוניברסיטאות
34.....	מכללות
35.....	בית הספר להכשרת עובדים לשירותי הרווחה
37.....	פרק 4: הקהילה המקצועית
37.....	מייסדים
39.....	חברי ועדת רישוי מוצעים
40.....	פרק 5: סיכום
40.....	מגמות התפתחות בתקון
41.....	אתגרים ומגמות התפתחות
42.....	רשימת מקורות

מבוא: תקון כתחום מומחיות

תחום התקון קיבל הכרה כתחום מומחיות בעבודה סוציאלית בשנת 1994. מסמך זה מעדכן את מסמך המומחיות להכרה בתחום כתחום מומחיות.

הייחודיות של תחום התקון בעבודה סוציאלית נגזרת מ-2 הבטים:

(א) האוכלוסייה ששירותי התקון משרתים: עוברי חוק ואנשים הקשורים לאירוע פלילי כגון: בני משפחה, נפגעי עבירה והקהילה.

(ב) האפיון הייחודי של שימוש בסמכות חוקית בטיפול, לאוכלוסייה שהגיעה לטיפול שלא ביוזמתה.

מסמך זה מתייחס לתחום ההתמכרויות כחלק מתחום תקון. זאת בשל החפיפה הרבה הקיימת בין שימוש לרעה בחומרים פסיכואקטיביים / התמכרות לעבריינות ובשל הזיקה בין שירותי התקון לשירותי הטיפול בהתמכרויות.

המסגרות הארגוניות המפעילות את שירותי העבודה הסוציאלית בתחום התקון מוגדרות בחוק והן: שירות מבחן לנוער, שירות מבחן למבוגרים, השירות הסוציאלי ברשות חסות הנוער, חקירות ילדים, השירות הסוציאלי בשירות בתי הסוהר, הרשות לשיקום האסיר והעמותות שלה. לאלה מצטרף השרות להתמכרויות, ארגונים וולונטריים ומתנדבים, כגון על"ם ועוד.

הלקוחות בשירותי תקון מופנים לרוב על ידי גורמים במערכת אכיפת החוק ואינם פונים מתוך בחירה. במצב דברים זה ההתנהגות הסיפונית-העבריינית וגורמי הסיכון לעבריינות-חוזרת - עומדים במוקד ההתערבות. העובד הסוציאלי עושה שימוש בסמכות כדי להניע את הלקוחות לשתף פעולה בתהליך השינוי.

בסיס הידע התיאורטי והיישומי המרכזי של תחום התקון הוא העבודה הסוציאלית. התחום משלב ידע גם מהתחומים הבאים: חוק ומשפט, סוציולוגיה, קרימינולוגיה, פסיכולוגיה, חינוך מיוחד ורפואה משפטית. העובדים הסוציאליים מביאים עימם מחויבות לשילוב בין ערכי מקצוע העבודה הסוציאלית לבין החובה למנוע התנהגות פוגענית חוזרת. מטרת העובד הסוציאלי היא לסייע לעוברי החוק, קטינים ובגירים ולאנשים עם התנהגות סיפונית, להבין את הנורמות המצופות מהם ולשנות את דפוסי התנהגותם האנטי-חברתיים. כל אלה תוך קבלה של האדם ומתן כבוד לזכותו להגדרה עצמית. העובד הסוציאלי מפעיל סמכות מקצועית באופן שמאפשר ליחסי האמון להתפתח בת בבד עם חיזוק הגבולות והערנות למשמעות ההיבטים הפליליים, תוך שיתוף הלקוח, משפחתו וסביבתו כגורמים משמעותיים המשפיעים על מועילות ההתערבות.

תפקידי העובד הסוציאלי בתקון כוללים אבחון והערכה, מניעה, טיפול ושיקום. במהלך השנים האחרונות, השכילו כל שירותי התקון לפתח עבור אוכלוסיית הלקוחות שיטות וכלים ייחודיים מגוונים, עדכניים ומבוססי ראיות במשימות שלעיל. פותחו שיטות אבחון והערכה המאחרות כוחות ומשאבים (גורמי סיכון), צרכים, גורמי סיכון ומסוכנות. ברמת ההתערבות פותחו והורחבו שיטות יישוג וכן התערבויות ייחודיות - ברמה פרטנית, קבוצתית משפחתית וקהילתית.

מגמות בולטות שהשפיעו על תחום התקון

ברמת חקיקה - הגברת הפיקוח לטובת הגנה על הציבור מחד, עם הגברת הבטחת זכויות הפרט מאידך. בהקשר זה העובדים הסוציאליים בתחום התקון לוקחים חלק משמעותי בתהליכי גיבוש חקיקה בוועדות הכנסת ומביאים לידי ביטוי את הידע המקצועי ואת מחויבותם לסנגר על הלקוחות. זאת במטרה להרחיב מענים בכיוון של טיפול ושיקום. פעילות זו נשענת על התפיסה לפיה שיקום עבריינים תורם למניעת הישנות עבירה ומכאן תורם למוגנות הציבור, כמו גם חוסך משאבים למדינה.

ברמת מדיניות השירותים בתחום התקון ודרכי פעולתם - מדיניות המתאפיינת זה למעלה מעשור בהפרטת שירותים וכן בפיתוח מגוון שירותים על ידי גופים וולונטריים ועמותות לטיפול באוכלוסיות בסיכון ועוברי חוק. מגמה זו דרשה מהעובד הסוציאלי להבנות מחדש את מערכות היחסים ותחומי האחריות בסביבה האקולוגית בה פועל, לשמש מנהל-מקרה בעת הצורך, ללוות ולהפעיל פיקוח אחר הטיפול בלקוח על-ידי השירותים המשיקים בשילוב מיומנויות מערכתיות לעבודה בשיתוף פעולה ושותפות עם גורמים במערכת אכיפת החוק ועם גורמי טיפול בשירותים השונים.

ברמת ההתערבות המקצועית -

- שימת דגש על גישת הכוחות בהערכה ובהתערבות;
- שילוב הגישה המוטיבציונית להגברת מוטיבציה לשינוי;
- הגברת המעורבות ושיתוף של המשפחות בטיפול;
- הרחבה בשימוש במתודה הקבוצתית בגישה קוגניטיבית-התנהגותית;
- בניית מגוון תכניות ייחודיות המתייחסות לאפיוני עבירות;
- טיפול רגיש מגדר ותרבות;
- הרחבה של תכניות התערבות בקהילה למניעת הוצאה מן הבית של קטינים במצבי סיכון וסכנה;
- שילוב מודלים של "צדק מאחה" כחלק משיקום עוברי חוק קטינים ובגירים.

פרק 1: אוכלוסיית היעד, השירותים ומדיניות השירותים

אוכלוסיית היעד בתקון

אוכלוסיית היעד המרכזית של עובדים סוציאליים בתחום התקון הם קטינים במצבים של סיכון מוגבר, סכנה ועבריינות (גילאי 12-18) ובגירים (18 ומעלה) אשר עברו על החוק או מצויים בסיכון וסכנה. בנוסף אמונים עובדים סוציאליים בשירותי תקון על מתן מענה לאנשים נוספים הקשורים לאירוע ולהתנהגות הפלילית, כמו: בני משפחה וקורבנות/נפגעי עבירה.

מאפייני האוכלוסייה

קטינים/בגירים במצבי סיכון, עוברי חוק ונפגעי עבירה הם אוכלוסייה הטרוגנית. על כן לא ניתן לדבר על מאפיינים אחידים עבורם. לאורך ההיסטוריה של הקרימינולוגיה נעשו ונעשים ניסיונות שונים ליצור סיווגים של עוברי חוק ועבריינות על הרצף שבין ראיית הפרט כבעל חופש בחירה לבין גישות הרואות בעבריינות מקרה פרטי של בעיות חברתיות וסטייה אישית (לקות נפשית / זיהום אויר / גירושין / אפליה עדתית ועוד) (שוהם, אדד ורהב 2004).

רצף אחר מתייחס לעברייני הבודד, אשר התנהגותו האנטי-סוציאלית נובעת מדחפים פנימיים ופתולוגיה אישית. זאת מול העברייני החברתי, שאינו מגלה פתולוגיה אישיותית - חי בסביבה עבריינית ותהליך החיברות שלו אנטי-סוציאלי (Sutherland & Cressey, 1970). בכל מקרה הודגש כי ליקויים נפשיים אינם חייבים להוות גורם לעבריינות מתמידה. גם בעלי אישיות תקינה עלולים לבצע עבירות, כאשר סביבתם מחייבת זאת.

בצד ההכרה בהטרוגניות של אוכלוסיית עוברי חוק / מכורים, מוקד מחקרי קיים סביב מובחנות בין מי שעבריינותם / התנהגותם המסתכנת בת חלוף ובין מי שיפתח "אישיות עבריינית" לשם מניעת עבריינות חוזרת והגנה על החברה. מחקרים משנות ה-90' של המאה ה-20 (אשר להם תימוכין במחקרים גם כיום) - הצביעו על 5 תנאים הקשורים להתפתחות אישיות עבריינית: הבית ומעורבות ההורים בחיי הילד; עמדות ההורים לגבי התנהגות סוטה; עמדות הילד כלפי התנהגות עבריינית; אימפולסיביות והיפראקטיביות; חברים בעלי התנהגות סוטה (גור-בוסתנאי, 2007; שוהם, אדד ורהב 2004; עינת ועינת, 2008; Raquel de Alvaro, Martinez-Raga & Balanza-Martinez, 2015).

בהתייחס למתבגרים אחד הסיווגים החשובים של מופיט (Moffitt, 2006), אשר מחקרים סביבו נמשכים עד היום (Jennings, Rocque, Fox, Piquero & Farrington, 2015), מתייחס לקשר בין גיל לעבריינות ומתאר מהלך עבריינות כמסלול ששיאו בגיל ההתבגרות המאוחר (שנות ה-20) והולך ויורד בבגרות. הסיווג עוסק בהבחנה בין עבריינות "זמנית מול כרונית" בגיל ההתבגרות ומתייחס גם הוא לגורמים שחלקם הוזכרו לעיל: גיל מוקדם של תחילת עבריינות, עבריינות מגוונת - כולל אלימות, ביצוע עבירות עם מעט/ללא עזרה מאחרים, קשר עם חברים עבריינים, השגת מה שרוצים מתי שרוצים - מוטיבציה חומרית (שוד, סחר בסמים או פשעי נקמה - תקיפה, רצח) ורצף התפתחותי של עבירות על פי

מיומנויות שנרכשו עם הגיל (גניבת מכוניות אחרי שידועים לנהוג, אונס אחרי שיש זקפה וכו') כגורמי סיכון לעבריינות מתמשכת בבגרות. התבוננות על מאפייני אוכלוסיית תקון בישראל מדגים חלק ניכר מן המאפיינים העולים מן הספרות המחקרית וקלינית בעולם.

משתנים סוציו-דמוגרפים

לקוחות שירותי התקון הם ברובם זכרים (בין 63%-98%), צעירים - 45% מהמופנים לשירות מבחן למבוגרים הם בין הגילאים 18 - 29. בשירות לטיפול בהתמכרויות - 26% הם קטינים. בקרב קטינים עוברי חוק (מהווים כ- 8% מן הנאשמים בבתי משפט) קבוצת גיל 16 - 17 הינה בעלת הייצוג הגבוה ביותר. כמו-כן ניתן לראות ירידה בגיל המופנים למסגרות חסות הנוער (הכוללים בני נוער בסיכון ובסכנה שלא בהליך פלילי): 25% הם עד גיל 15. שיעור הערבים בקרב נאשמים קטינים ובגירים ובקרב אסירים גבוה (42%-44%) פי 2 מייצוגם באוכלוסייה (20%) (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה 2016). בקרב עולים ניתן לראות ייצוג גבוה של עוברי חוק וחוסים מאתיופיה ומארצות חבר העמים (לגבי האחרונים ניכרת מגמת ירידה). קיים שיעור גבוה יחסית של דור שני לעולים מארצות אפריקה ואסיה (בקרב אסירים 1/3 מהיהודים הם עולים ו-26% עולים על רצף ההתמכרות הם מחבר העמים לשעבר ואתיופיה).

מאפייני הלקוחות מלמדים על ייצוג גבוה של בעלי רקע סוציו-אקונומי נמוך בקרב עוברי חוק, כמו גם ייצוג גבוה בקרב נפגעי עבירות חסרי ישע מישובים מאשכולות חברתיים-כלכליים נמוכים יותר, רמת השכלה נמוכה בשל נשירה ממסגרות לימוד (בשירות להתמכרויות מדווח על 77% שלמדו פחות מ-12 שנות-לימוד; בדו"ח שב"ס משנת 2014 מדווח על 1/3 אסירים שאינם יודעים קרוא וכתוב, 1/3 בעלי השכלה יסודית ו-1/3 בעלי השכלה תיכונית). בהקשר זה נמצא כי 67% מהאסירים הם בעלי לקויות למידה ו-57% סובלים מבעיית קשב וריכוז המצריכים מענה חינוכי מותאם (ממצאים אלה עולים גם ממחקר גישוש של עינת ועינת, 2008).

מאפייני העבריינות

נתונים מהארץ ומהעולם מלמדים על ירידה בעבריינות בגירים וקטינים בשנים האחרונות (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2016). עם זאת התבוננות על המופנים לשירותי תקון מלמדת על החמרה באופי העבריינות בעשור האחרון, בעיקר בקרב קטינים. אוכלוסייה המופנית למסגרות חסות הנוער, בכלל זה הוסטלים, היא ברמת פגיעה קשה ביותר ובעלת אפיונים אנטי-סוציאליים ובכלל זה ביצוע עבירות חמורות יותר (אלימות ומין). בעבר, מרבית בני הנוער הופנו על רקע של עבירות רכוש (45%) ושימוש ברכב בלא רשות (30%), ו-20% בלבד הופנו על רקע של עבירות אלימות. בשנת 2014, 44% הופנו על רקע עבירות האלימות - רצח, הריגה, תקיפה חמורה, מין, חבלה חמורה ועוד. נתוני שירות המבחן לנוער מצביעים, כי בעבר 50% מן ההפניות הסתיימו באי תביעה, לעומת 25% מן ההפניות כיום. עובדה זו מצביעה אף היא על החמרת העבריינות. חשוב לציין, כי כיום מופנים למעונות בני נוער

עם עבירות שבעבר לא הופנו בגין, דוגמת רצח, הריגה, מעשי אלימות ואונס קשים. בקרב בגירים ניתן לראות מגמה דומה ביחס לעבירות אלימות (50% בהיקף המופנים) וכן עליה בהיקף מופנים על עבירות נהיגה בהשפעת שימוש באלכוהול. עוד ניכר גידול משמעותי בהיקף קטינים ובגירים, שנמצאים על רצף השימוש בחומרים פסיכו-אקטיביים והתמכרות התנהגותית (סמים, אלכוהול, הימורים, קניות, אינטרנט וכו'). בקרב אסירים מדווח על שיעור של 40% מכורים. בהתייחס לרצידיביזם (מועדות) עולה תמונה לפיה 54% מן הנאשמים (בגירים וקטינים) הם חזרתיים (28% קטינים, 56% בגירים).

מאפיינים אישיים ומשפחתיים

נתונים מישראל ומארה"ב מצביעים על שיעור גבוה של משפחות חד-הוריות וגדולות (מעל 4 ילדים), עבריינות במשפחה (בקרוב 1/4 ממשפחות של קטינים עוברי חוק), עבריינות בין-דורית, ריבוי קונפליקטים, היעדר לכידות במשפחות וחשיפה להתעללות בקרב לקוחות של שירותי תקון. מבדיקה בכל מעונות חסות הנוער עולה כי כ-50% מהחוסים דיווחו על היותם נפגעי התעללות פיזית ו/או מינית וכשליש מהם עברו התעללות כזו במשפחה. נתונים אלה מתיישבים עם דיווחי חקירות ילדים באשר לעלייה בהיקף חקירות ילדים בגיל הרך נפגעי חסרי ישע והיקף החקירות בכלל של נפגעים מידי חסרי ישע, כאשר ב-74% הפוגעים הם ההורים. בקרב נערות, 88% דיווח כי הותקפו מינית (למעלה מ-35% במשפחה) 37% מהן ביצעו מעשה אובדני ופגיעה עצמית. הספרות המחקרית והקלינית מצביעה על הקשר בין טראומה והתמכרות. כ-80% מן הנשים המתמכרות דיווחו כי חוו התעללות מינית בילדות ובהתבגרות. לפחות 60% מן הגברים המכורים חוו חשיפה לאלימות, אבדן, נטישה ופגיעה אחרת (מיכאל, 2007).

מגמה נוספת בולטת ניכרת בשנים האחרונות בעלייה בשיעור לקוחות שירותי תקון הסובלים מתחלואה כפולה: בעיות פסיכיאטריות ו/או רמה קוגניטיבית נמוכה ביחד עם עבריינות, המובילים לחוסר תפקוד קיצוני. בחסות הנוער, לדוגמה, למעלה מ-40% מבני הנוער במסגרות השונות נמצאים במעקב פסיכיאטרי שוטף ומטופלים תרופתית (לא כולל תרופות להפרעות קשב וריכוז). 17% מהנערות מאובחנות כסובלות מהפרעות אכילה. מדיווח של השירות לטיפול בהתמכרויות עולה, כי 15% מהלקוחות שנמצאים על רצף ההתמכרות - סובלים ממצב נפשי אקוטי ומלקות קוגניטיבית.

שירותי תחום התקון

שירותי התקון מצויים על רצף רמת הסיכון והצרכים האופיינית לה; השימוש בסמכות וכפייה המעורבים בטיפול; הרצף בין קהילה לטיפול מוסדי; רצף מבחינת גיל האוכלוסייה להם נותנים מענה.

- אוכלוסיות הסובלות מקשיי הסתגלות ו/או מבעיות בתפקוד האישי-חברתי: השירות לטיפול בהתמכרויות;
- שירותים המטפלים באוכלוסייה במצבי שוליות חברתית והתדרדרות, המתבטאת בסטייה ובעבריינות: שירות המבחן לנוער, שירות המבחן למבוגרים, רשות חסות הנוער והרשות לשיקום האסיר הכפופה לשירות לשר הרווחה;

- שירותים המטפלים בקורבנות פעילות עבריינית: שירות המבחן לנוער באמצעות חקירות ילדים קורבנות אלימות או עבירות מין ושירות המבחן למבוגרים באמצעות תסקיר קורבן.

ברמה הארגונית, המבנה המאפיין חלק ניכר מהשירותים הוא מבנה הירארכי של תפקידים המנוסח בחוקים ובתקנות, רוב העובדים עם נוער ומבוגרים עובדי חוק הם עובדי מדינה, למעט מספר תחומים בהם העובדים הם עובדי הרשויות המקומיות או עובדי עמותות המספקות שירותים כמיקור-חוץ (חובב, בוסתנאי, 2012).

מתוך סקירת פעילות משרד העבודה, הרווחה והשירותים בתחום התקון ניתן לציין מספר דגשים במדיניות השירותים:

1. תפיסת הסמכות בשירות המבחן למבוגרים הינה תפיסה סוציאלית ופחות פיקוחית גם בהשוואה למדינות אחרות, בשירות המבחן לנוער וברשות חסות הנוער תפיסת הסמכות של השירות היא טיפולית-סוציאלית, הן בישראל והן במדינות אחרות (חובב, 2012)

2. השקעת משאבים בהתמקצעות והכוונת העובדים לטיפול במיומנות גבוהה. פעולות להרחבת הפרסומים בתחום, אוגדני נהלים, הנחיות ותדריכים לעובדים המתעדכנים מידי פעם. ופיתוח מערך הכשרה והדרכה לפיתוח מקצועי מתמשך לעובדים הסוציאליים בתחום.

3. ביסוס ומיסוד קשרי הגומלין עם ובין שירותי התקון והטמעה של גישות שיתופיות (collaborative) בין המסגרות השונות הנוגעות לטיפול באוכלוסיות השירותים. עבודה בשותפויות כאסטרטגיה ארגונית וחיזוק הקשרים עם הקהילה ומערכות השירותים.

4. חיזוק מעמד העו"ס המטפל כמנהל הטיפול הנדרש לעבודה מערכתית ולקשר עם המטופל ובני משפחתו.

5. פיתוח והגוונה של שירותים ומענים תוך חיזוק גישה ייחודית ואקסקלוסיבית כלפי הפרט, והטמעה של גישות רגישות תרבות ומגדר.

להלן פירוט של מערך השירותים :

שירות המבחן לנוער: מטפל בקטינים בגילאי 12 - 18, המופנים על-ידי משטרת ישראל בחשד לביצוע עבירה וטרם התבררה אשמתם במסגרת בית משפט לנוער, בתוקף חוק הנוער (שפיטה ענישה ודרכי טיפול), התשל"א-1971 (תיקון מספר 14, התשס"ח-2008); קטינים שנמצאו אשמים בבית משפט לנוער והוטל עליהם צו לצורך הטיפול בהם; קטינים בהליכי מעצר.

בין תפקידי השירות: עריכת חקירה פסיכו-סוציאלית למופנים במסגרת תיקים פליליים או בהליך של טיפול מותנה (ט"מ) בעבירות סמים או פשע, הגשת המלצות למשטרה, הגשת תסקירים לבית המשפט לעניין חלופות מעצר ובמקרים בהם מובא הקטין לדין, מסירת דו"חות ללשכת גיוס על קטינים מועמדים לשירות ביטחון וטיפול בקטינים הנמצאים תחת צו השגחה זמנית/צו מבחן או בהליך טיפול מותנה

סמים/פשע. סוגי העבירות השכיחות בהם מטפל שירות המבחן הם (בסדר יורד) עבירות אלימות, רכוש, סמים, עבירות כלפי הסדר הציבורי, עבירות תנועה ועבירות מין ומוסר (צבע וגורבטוב, 2010). פעילות השירות מעוגנת בחוקים שלהלן:

- חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), התשל"א - 1971 ועל פיו מבוצעים:
 - חקירה פסיכו-סוציאלית לאחר פתיחת תיק פלילי והגשת תסקירים וחוות דעת הכוללות המלצות למשטרה, לפרקליטות ולבתי המשפט לנוער.
 - טיפול בעוברי חוק קטינים לפי צווים של בתי משפט לנוער.
- בהליך מעצר - חוק הנוער וחוק סדר הדין הפלילי (סמכות אכיפת מעצרים), התשנ"ו - 1996 ועל פי חוק פיקוח אלקטרוני על עצור ועל אסיר משוחרר על תנאי (תיקוני חקיקה), התשע"ה - 2014.
- חקירה וטיפול בהליך טיפולי מותנה סמים (על פי הנחיית היועץ המשפטי לממשלה 51.056, תיקון התשנ"ז - 1997).
- הגשת תסקיר ליועץ המשפטי על פי תקנות המבחן (תסקיר קצין מבחן), התשס"ז - 2006, לעניין עיכוב הליכים.
- טיפול על פי תקנה 8 לתקנות המבחן (שירותי המבחן), התשי"ט - 1959.
- דוחות על קטינים המועמדים לשירות ביטחון (גיוס לצה"ל) ומסירתם ללשכת גיוס - על פי חוק שירות הביטחון (נוסח משולב), התשמ"ו - 1986.

שירות חקירות ילדים: חוקר ילדים עד גיל 14, כולל - נפגעים, עדים וחשודים בעבירות מין, נפגעים או עדים בעבירות אלימות שנעברו בידי אחראי (חבלה של ממש, חבלה חמורה, התעללות והזנחה), נפגעים או עדים בעבירות רצח, ניסיון לרצח והריגה או קורבנות לניסיון לרצח, עדים לעבירות אלימות חמורה שבוצעו כלפי בן משפחה או על ידי בן משפחה. כמו-כן, נחקרים בשירות - אנשים עם מוגבלות-שכלית-התפתחותית או הפרעה התפתחותית נְרָחֶבֶת, לרבות אוטיזם (בכל הגילאים), אשר חשודים בכל העבירות; נפגעים ועדים בעבירות מין זנות ותועבה; נפגעים ועדים בעבירות ניסיון לרצח, הריגה ועבירות נלוות, נפגעים ועדים בעבירות של אלימות חמורה בתוך המשפחה ועל ידי אחראי, נפגעים ועדים בעבירות של אלימות חמורה ועבירות של חסר ישע בפגיעות מחוץ למשפחה.

החקירות נעשות על-פי החוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים), התשט"ו - 1955 וחוק הליכי חקירה והעדה (התאמה לאנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית), התשס"ו - 2005.

בין תפקידי השירות - מתן אישור והנחיות בדבר השתתפות הנחקר בפעולות חקירה, שהינן באחריות המשטרה, הנדרשות לצורך מיצוי החקירה: בדיקה רפואית, מסדר זיהוי, ביקור בזירה, ליווי הנחקרים בפעולות חקירה הנ"ל; בעת הצורך, מתן חו"ד המתייחסת לסיכום עדות הנחקר כולל התרשמות מיכולותיו, כפי שבאו לידי ביטוי בחקירה; ליווי ילדים ואנשים עם מוגבלות בהליך הפלילי להכנה לעדות בפרקליטות ובעת מתן העדות בבית המשפט.

סמכויות נוספות על פי חוק בחקירות ילדים -

- התרה (עם/בלי תנאים) או איסור עדות הילד בבית המשפט (אז יעיד חוקר הילדים במקום הילד).
- כתיבת התרשמות חוקר הילדים ממהימנות העדות שמסר הילד בפניו.
- החלטה בעניין נוכחות מלווה בחקירת ילדים

פעילות השירות מעוגנת בחוקים שלהלן:

- החוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים), התשט"ו - 1955.
- חוק הליכי חקירה והעדה (התאמה לאנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית) התשס"ו - 2005 (יושם באופן מדורג משנת 2007). החוק הרחיב את התפקיד למקצועות נוספים: קרימינולוגים קליניים, פסיכולוגים ואנשים מתחום החינוך המיוחד.

חוקים נוספים בהם מעוגנות סמכויות החוקרים וקשורים לעבודתם:

- חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), התשל"א - 1971.
- חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - חיפוש בגוף ונטילת אמצעי זיהוי), התשנ"ו - 1996.
- חוק העונשין, התשל"ז - 1977.
- חוק הגנה על חוסים, התשכ"ו - 1966.
- חוק הסעד (סדרי דין בענייני קטינים, חולי נפש ונעדרים), תשט"ו - 1955.
- חוק העונשין (תיקון 26) חסרי ישע, התש"ן - 1989.
- חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב - 1962.
- חוק זכויות לאנשים עם מוגבלויות המועסקים כמשתקמים, התשס"ז - 2007.
- חוק למניעת העסקה של עברייני מין, התשס"א - 2001.
- חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלויות, התשנ"ח - 1998.
- חוק הסעד טיפול במפגרים, התשכ"ט - 1969.
- חוק זכויות נפגעי עבירה, התשס"א - 2001.
- חוק סיוע לקטינים נפגעי עבירות מין או אלימות התשס"ח - 2008.
- חוק למניעת העסקה של עברייני מין במוסדות מסוימים, התשס"א - 2001.
- חוק למניעת אלימות במשפחה, התשנ"א - 1991.
- חוק למניעת הטרדה מינית, התשנ"ח - 1998.

שירות המבחן למבוגרים: מטפל בנאשמים, חשודים ונפגעים מעל גיל 18, המעורבים בהליכים פליליים, ומופנים על ידי מערכת אכיפת החוק (בתי משפט, היועץ המשפטי לממשלה, הפרקליטות ולשכות התביעה במשטרת ישראל), בשלבים שונים של ההליך המשפטי: בטרם הגשת כתב-אישום, בטרם

הרשעה, עם הגשת כתב-אישום ובשלב המעצר (כולל משוחררים בתנאים מגבילים ופקוח אלקטרוני), או בטרם מתן גזר הדין.

עוברי החוק המופנים לשירות, נמצאים על הרצף, צעירים עד גיל 21 שלגביהם יש **חובת תסקיר**, אם ביצעו עבירה שבגינה עלולים להישלח למאסר; עוברי חוק שזו להם עבירה ראשונה; כאלה בעלי עבר פלילי, חלקם מוכרים בעברם לשירות המבחן לנוער ו/או לשירות המבחן למבוגרים, חלקם מנהלים אורח חיים שולי ועברייני כדרך חיים.

בין תפקידי השירות - מתן שירותי חקירה, אבחון והערכה של מבצעי עבירות פליליות והגשת תסקיר קצין מבחן, שבו המלצה לבתי המשפט ולגורמים משפטיים נוספים; ביצוע צווי מבחן שהוטלו בהוראת בתי המשפט; ביצוע צווי שירות למען הציבור (של"צ), שהוצאו מטעם בתי המשפט בתור סנקציות של ענישה; ביצוע צווי מבחן לאלימים במשפחה; ביצוע תסקירי מעצר על חשודים בשלב מעצר ימים; ביצוע, פיקוח וטיפול במשוחררים בערובה ועוד.

פעילות השירות מעוגנת בחוקים שלהלן:

- חוק העונשין, התשל"ז - 1977 .
- פקודת המבחן [נוסח חדש], התשכ"ט - 1969.
- חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים), התשנ"ו - 1996 סעיפים 21, 48 (א) (6) (7) (12) .
- תקנה 4 לתקנות המבחן (תסקיר קצין מבחן), התשס"ז - 2006 - הכנת תסקיר בהתאם להוראות היועץ המשפטי לממשלה או לבא כוחו, בעניין עיכוב הליכים ובעניין העמדה לדין.
- תקנה 8 לתקנות העמדת עבריינים במבחן (שירותי המבחן), התשי"ט - 1959 - טיפול באנשים שהוחלט לעכב את ההליכים המשפטיים נגדם או להימנע מהעמדתם לדין, בתנאי שיהיו בטיפול השירות.
- סעיף 187 (ב) ו-(ב1) לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב - 1982 - הכנת תסקיר על מצבו של נפגע עברת מין ונפגע עבירות אלימות, סחר בבני אדם, אלימות במשפחה וכן על בני משפחות בעבירות המתה.
- חוק הגנה על הציבור מפני ביצוע עבירות מין, התשס"ו - 2006 - שירות המבחן למבוגרים אחראי ליישום פרק השיקום המונע לחוק זה.

רשות חסות הנוער: שירות ממלכתי חינוכי-סוציאלי המטפל בנערים ונערות בגילאי 12 - 20, אשר נמצאים במצבי סיכון וסכנה ויש להפעיל עליהם טיפול סמכותי, על-פי חוק ו/או בצל החוק. במהלך השנים הפכה הרשות כתובת עבור הגרעין הקשה של הנוער המנותק ועובר החוק בישראל, ובמסגרתה מטופלים כ-3,000 קטינים (יוגב ובן שמחון, 2014). מדובר לרוב בבני נוער אשר עד לסידורם במעון חסות עברו ניסיונות טיפוליים ושיקומיים רבים שלא עלו יפה, המוצאים מבתייהם בצו בית משפט למעונות על רצף בין הוסטלים קהילתיים ומעונות נעולים.

האוכלוסייה המופנית לחסות הינה משלושה סוגים: עוברי-חוק, על-פי חוק נוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), התשל"א - 1971, אשר בית המשפט הטיל עליהם צו מעון פתוח או נעול, צו הסתכלות, צו פיקוח בתנאי מגורים, חלופות למעצר וצווים נוספים (כ-60%); קטינים נזקקים, על-פי חוק הנוער (טיפול והשגחה), התש"ך - 1960; וכן צעירים וצעירות חסרי קורת גג הזקוקים להתערבות במשבר.

מערך המעונות בחסות הנוער כולל שלושה מרחבים תפיסתיים:

- המרחב התפיסתי הראשון כולל מעונות שבהם מרחבי התערבות קצרי טווח שהם "שערי הכניסה" העיקריים והראשוניים למערך המענים בחסות: ♦ מעונות לאבחון והתערבות במשבר; ♦ חלופות מעצר מוסדיות; ♦ מסגרות לנוער חסר קורת גג. מסגרות אלו נועדו לבחון את כוחותיהם, קשייהם וצורכיהם של בני הנוער במגוון תחומי החיים: התנהגותי, לימודי, תעסוקתי, רגשי/נפשי, משפחתי וחברתי. מטרת האבחון היא לסייע בהבניית תכנית טיפול המשכית בעבור בני הנוער. כמו כן, משמשות מסגרות אלה למתן מענה בזמן משבר קיצוני, המצריך התערבות קצרת טווח במתודה מותאמת של עבודה סמכותית כוּפָה. חלק ניכר מבני הנוער, המופנים למעונות החסות, עוברים הליך של אבחון והתארגנות טרם קליטתם במעונות ארוכי טווח.
- המרחב התפיסתי השני כולל את המעונות ארוכי הטווח, שבהם פועלים מגוון מרחבי התערבות: ♦ מעונות נעולים - שבהם פועלות קבוצות בתנאי נעילה - מכונים 'מרחב המגן'; ♦ מעונות פנימייתיים - שבהם פועלות קבוצות בתנאי פנימייה כוללנית - מכונים 'מרחב הקידום'; ♦ מעונות מקיפים - שבהם פועלות קבוצות מגן וקידום; ♦ מסגרות משלבות בקהילה - הוסטלים בקהילה - מכונים 'מרחב השילוב'. במרחב התפיסתי השני נמצאת שדרת ההתערבות העיקרית של חסות הנוער היינו - מעונות לטווחי שהייה ארוכים. מעונות אלה כוללים את מרחבי המגן, הקידום והשילוב. את האבחנה ביניהם יש לעשות על פי כמה מאפיינים עיקריים: המאפיין הראשון הוא מידת העצמאות וחופש הבחירה האישי הניתן במרחב. המאפיין השני נוגע למידת האינטראקציה והממשק עם הקהילה. המאפיין השלישי הוא מקום והיקף השימוש בסמכות כופה בתהליך ההתערבות, והמאפיין הרביעי הוא משך השהות במרחב.
- המרחב התפיסתי השלישי הוא ליווי בוגרי המעונות, הן בחזרתם לקהילת המוצא והן בשילובם בדירות בוגרים.

מבנה תפיסתי ותפקודי זה מאפשר נידום של בני הנוער ממסגרת אחת לאחרת לפי הצורך ובהתאם לתפיסה הטיפולית-חינוכית הייחודית הנהוגה בכל אחד מן המעונות ויוצרת רצף טיפול.

פעילות השירות מעוגנת בחוקים שלהלן:

- חוק נוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), התשל"א - 1971.
- חוק הנוער (טיפול והשגחה), התש"ך - 1960.
- חוק הנוער וחוק סדר הדין הפלילי (סמכות אכיפת מעצרים), התשנ"ו - 1996.

שירות בתי הסוהר (שב"ס): הפועל במסגרת המשרד לביטחון פנים, מהווה זרוע ביטחונית לשמירה על אסירים ועצורים פליליים כחלק ממערכת אכיפת החוק ומסגרת להקניית כלים מתקנים עבורם על מנת לשפר את יכולתם להיקלט בחברה עם שחרורם. לשירות בתי הסוהר 32 מתקני כליאה הפרושים ברחבי הארץ, בהם כלואים 25,000 גברים, נשים ונוער. 60% מתוכם עבריינים פליליים. המסגרות הטיפוליות בבתי הסוהר המופעלות על ידי עובדים סוציאליים, ונועדו לסייע להסתגלותו הנפשית והסוציאלית של האסיר בתקופת המאסר באמצעות התמודדות עם בעיות אישיות ובינאישיות, ובה ובעת לבנות עמו תכנית לשינוי אורח חייו העברייני ולחזרה למשפחה ולקהילה. לצורך כך מסגרות הטיפול בשב"ס נותנות מענה לצרכים הטיפוליים השונים של אוכלוסיית האסירים על-פי תחום בעיה / עבירה (אלימות, אלימות במשפחה - אלמ"ב, התמכרות, מין ועוד). כמו-כן, מתקיימים קשרי-גומלין מקצועיים של שב"ס וגורמי טיפול במשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. ייעודם של קשרי-גומלין אלה הוא דיון משותף בצורכי הטיפול באסיר ובמשפחתו, כאשר העובד הסוציאלי מהווה הגורם המתכלל של כלל גורמי התקון בשב"ס. המטרה היא ליצור רצף טיפולי המתחיל ממעצרו של אדם, עובד דרך תקופת מאסר על כל שלביו וכולל הכנה לשחרורו ושילובו המיטבי בחברה באמצעות הרשות לשיקום האסיר.

שב"ס מפעיל 4 אגפי שיקום בארץ לאסירים המתאימים. ממסגרות אלה יוצאים האסירים לעבודה מחוץ לבתי הכלא וממשיכים לקבל טיפול בין כתליו. לקראת השחרור מתקיים קשר של גורמי הטיפול עם הרשות לשיקום האסיר לשם בניית תכנית אישית על בסיס הערכת צרכיו ותפקודו של האסיר. בשירות מטופלת כאמור גם אוכלוסיית קטינים, המוחזקים במתקן כליאה נפרד. בהתייחס לאוכלוסייה זו רואה עצמו שב"ס אחראי למזעור נזקי המאסר ולסיוע בצמצום העבריינות באמצעות הענקת מסגרת טיפולית וחינוכית על-מנת לנסות ולהשיב את הכלואים לדרך הישר.

פעילות השירות הסוציאלי מעוגנת בחוקים שלהלן:

- פקודת בתי הסוהר, התשל"ב - 1971.
- חוק הנוער - שפיטה, ענישה ודרכי טיפול, התשל"ב - 1971.
- תקנות בתי הסוהר, התשל"ח - 1978.
- חוק העובדים הסוציאליים, התשנ"ו - 1996.
- תקנות סדר הדין הפלילי, התשנ"ז - 1997.
- חוק הגנה על הציבור מפני עברייני מין, התשנ"ז - 2006.

הרשות לשיקום האסיר: היא רשות ממשלתית, שיקומית-טיפולית, הכפופה לשר העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, שתפקידה שיקום אסירים פליליים משוחררים. היא פועלת מיום 1.4.1984 על-פי חוק הרשות לשיקום האסיר, התשמ"ג - 1983. מטרות הרשות הן צמצום מועדות האסירים ושילובם בחזרה בחברה הנורמטיבית.

בין תפקידי הרשות - הכנת תכניות שיקום לקראת שחרור בשיתוף שב"ס; שיקום אסירים בקהילה (תעסוקה, הכשרה מקצועית, הבטחת הכנסה, דיור ושירותי בריאות) ובהוסטלים; סיוע למשפחת האסיר

בעת המאסר ואחריו באמצעות המחלקות לשירותים חברתיים וגופים נוספים; עידוד פעילות התנדבותית של יחידים וגופים, הדרכתם הנחייתם ופיקוח עליהם; פיתוח פרויקטים ייחודיים לנשות וילדי אסירים; הגברת המודעות הציבורית לנושא שיקום האסיר; ייזום חקיקה ומחקר בנושא שיקום האסיר בישראל. בשנת 2006, לאור חקיקת חוק הגנת הציבור מפני עברייני מין (התשס"ו - 2006), הכולל פרק בדבר שיקום מונע של אסירים עברייני מין, נקבע כי על הרשות למנות גורמים מקצועיים מתאמים (גמ"מים), שתפקידם לאבחן ולבנות תכניות שיקום מונע לאסירים עברייני מין המתאימים לשיקום לצורך הפחתת מסוכנותם הכוללים קבוצות ייעודיות בקהילה ומסגרות חוץ ביתיות לשיקום על בסיס הערכת מסוכנות.

השירות לטיפול בהתמכרויות: פועל במסגרת האגף לשירותי תקון ונוער מנותק במשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. השירות הוקם בשנת 1989 כיחידה לטיפול בנפגעי סמים. בשנת 2004 הרחיב השירות את פעילותו גם לאוכלוסיות נפגעי אלכוהול והימורים ובימים אלה מרחיב את פעילותו גם לאוכלוסיות עם התמכרות התנהגותית (אינטרנט, מין וקניות) ומכוון לקלוט אוכלוסיות נוספות על רצף ההתמכרות. זאת מתוך הבנה שיש לתת מענה הוליסטי ונגיש לכל ההתמכרויות תחת קורת גג אחת. השירות נותן מענה טיפולי ארצי למבוגרים ולבני נוער, מגיל 12 ומעלה, המצויים על רצף ההתמכרות ולמשפחותיהם שרוצים לצאת ממעגל ההתמכרות ומעוניינים להשתקם ולצאת לחיים חדשים. המענים ניתנים במסגרת המחלקות לשירותים חברתיים שברשויות המקומיות ובאמצעות עמותות ציבוריות, שנמצאות בהסכם התקשרות והמפוקחות על ידי משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים בכפיפות לחוק הפיקוח על המוסדות לטיפול במשתמשים.

השירותים הניתנים בקהילה הם: יחידות לטיפול בנוער מכור ברשויות המקומיות; טיפול בנפגעי התמכרויות בקהילה; יחידות לטיפול בהתמכרויות במחלקות לש"ח ברשויות המקומיות הכוללות מרכז יום בקהילה ומרכז טיפול אזורי.

השירותים החוץ-ביתיים הניתנים הם: קהילות טיפוליות, הוסטלים ודירות מעבר. כמו כן מפעיל השירות יחידות איתור לנוער על רצף השימוש בחומרים פסיכו אקטיביים ובאלכוהול ו**תכנית "חופים"** - לאיתור בני נוער בסיכון ובמצוקה בהם נפגעי התמכרויות הנמצאים בחופים ובמוקדי בילוי בחופשת הקיץ. המדובר בהפעלת יישוג אקטיבי, ייעוץ והפעלת מתחמי אוהל ניידים. התכנית מופעלת בשיתוף התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון ומשרדי ממשלה נוספים.

פעילות השירות הסוציאלי מעוגנת בחוקים שלהלן:

- חוק הרשות למלחמה בסמים, התשמ"ח - 1988 הוא התשתית להקמת שירותי טיפול בנפגעי סמים בישראל. החוק מגדיר את חלוקת האחריות והמשימות בין הגורמים השונים.
- פקודת הסמים המסוכנים על שינוייה ותיקוניה מציגה את רשימת החומרים האסורים ואת העבירות של ייצור, החזקה, שימוש וסחר בהם, וכן של הדחת קטינים לסמים.
- פקודת בריאות העם אשר מסדירה בין השאר את הרישוי למוסדות רפואיים שאתם עובד השירות לטיפול בהתמכרויות (גמילה).

- חוק הפיקוח על המוסדות לטיפול במשתמשים בסמים, התשנ"ג - 1993 ותקנותיו משנת 1994 הם הבסיס החוקי לרישוי מוסדות לטיפול במשתמשים בסמים (על פי חוק זה כל מסגרת מטפלת שבה שוהים יותר משלושה מטופלים חייבת ברישוי). חוק זה הוא הבסיס הסטטוטורי לעבודת השירות ולכל המסגרות החייבות ברישוי. בתקנות הפיקוח על המעונות נכתבו סעיפים ייחודיים להפעלת תהליכי הרישוי במוסדות סוציאליים בנושא טיפול בנפגעי סמים.
- חוק העונשין משנת 1977 - שני סעיפים בחוק זה מסדירים את נושא הטיפול הסמכותי במתמכרים לסמים.
- פרק 11 של התע"ס מסדיר את הנחיות העבודה לרשויות המקומיות.

נוהלי הקהילות הטיפוליות המסדירים את העבודה עם המסגרות החוץ-ביתיות לבוגרים בני 18 ומעלה ונהלים עם שירותים משיקים המבנים את שיתופי הפעולה.

פרק 2: התוכן הייחודי בעבודת התקון - ידע תיאורטי ויישומי

מרבית הלקוחות הישירים של העבודה הסוציאלית בתקון אינם פונים לבקש עזרה ביוזמתם, כי אם מופנים (Non voluntary client), אשר בעיותיהם מוגדרות על ידי החברה. העו"סים המתערבים עם אוכלוסיית תקון עושים זאת מתוך שילוב של סמכות מקצועית (עו"ס) ושלטונית (מנדט החוק). המנדט החוקי מחייב את העובדים הסוציאליים להתערב לשם מניעת מצבי סיכון לחברה (חובב, 2012). השימוש בסמכות החוק נועד להניע את הלקוח לבחור בשינוי באמצעות טיפול להפסקת העבריינות או התנהגותו הפוגענית והשימוש בסמכות המקצועית ליצירת אמון בשינוי כמיטיב עבורו (חובב, 2012).

השימוש בסמכות חיוני במיוחד לשימוש עם בני נוער בסיכון, סכנה ועבריינות כפי שעולה מתפיסת השירותים העוסקים במניעה, בטיפול ובשיקום נוער בישראל. היא מסייעת להם לקבל אחריות למעשיהם ולהציב גבולות להתנהגותם. בני נוער שגדלו בעזובה פיזית ורגשית נוטים יותר להתקפי זעם ולהתנהגות מתפרצת ותובענית, והם מתקשים לדחות סיפוק מיידי ולנהוג באיפוק במצבים מתסכלים, שכן מושאי הזדהותם הם בלתי יציבים ומתסכלים. הקונפליקט עם הסמכות הוא חלק מצמיחתו של הנער/ה, כאשר בעימות עם הסמכות, הוא פועל להגדרת גבולותיו הפנימיים. עמדה זו מקבלת עיגון אצל ויניקוט (Winnicott, 1962) אשר טענה כי מרכיב הסמכות ביחסים לא רק שאינו מעכב/פוגע בקשר, אלא חשוב להצלחתו, שכן העבריינות נובעת מחיפוש אחר גבול שלא הושם בבית, והמפגש עם הסמכות מעורר תקווה לשינוי. לפיכך הסמכות והגבולות מהווים את הבסיס לחיים נורמטיביים (Smith, 2006).

צ'ו והו (Chui & Ho, 2006) מציינים כי אדם שביצע עבירה, ובצו של בית משפט מחויב לקחת חלק בתכנית שיקומית, עשוי לנצל את ההזדמנות להביט קדימה ולעשות שינוי התנהגותי ממשי. כך לדוגמה - מחקרים מראים שמכורים לסמים שהופנו לטיפול לא תמיד הרגישו בטיפול כפוי, ולעיתים דיווחו על השתתפות פעילה ורצונית בטיפול (Longshore, Prendergast & Farabee, 2004). אחרות (דביר, 2007, נהרי, 2010, דויטש, 2010) מציגות גם הן את השימוש בסמכות כגורם מניע לשיתוף פעולה, הפסקת העבריינות והתחלת שינוי תפיסה.

על מנת להפוך את תפיסת הסמכות כהוגנת ומיטיבה על-ידי הלקוח, מצביעה הספרות על כמה גורמים חשובים: העדר שיפוטיות כלפי המטופל (בשונה משיפוטיות כלפי מעשיו) - הימנעות מתיג, מתן תוקף לרגשות הלקוחות ולגלות סקרנות ונכונות להבין את דרך הסתכלותם על העולם (מיכאל, 1989; Chui & Ho, 2006); הימנעות משימוש יתר בשאלות - לשאלות יש ערך בחשיפת אפשרויות התנסות חדשות, אך בצידן נזק אפשרי: תחושה של חודרנות, שיפוטיות, ניסיון מתסכל להגיע למודעות ותובנות; לפיכך מומלץ להימנע משימוש יתר בשאלות שאלות בכלל, ובשאלות אודות מניעים בפרט, ולהעדיף על פניהן הצהרות של המטפל המזמינות את המטופל לחשיבה משותפת ודיאלוג (Stanley & Brodsky, 1999); הימנעות מעימות או הבעת דאגת יתר בעיקר בשלב הראיון הראשוני - הם מוקדמים מדי, אינם מתאימים לתהליך הטיפולי ועשויים להיתפש כמזויזפים, כמו גם מהתבדחויות, האשמות שווא, שיפוטיות וביקורתיות (Ritchie, 1986; Trotter, 2006); העצמה - מתן ידע, שיתוף בקבלת החלטות, תמיכה והפגנת מוטיבציה מצד המטפל יש בהם כדי לחזק את ביטחונו העצמי של המטופל ולמנוע תלות

במטפל; בהקשר זה חשוב ליצור אקלים שיסייע למטופלים להבין את תוצאות התנהגותם, על-מנת שיוכלו לקחת אחריות על בחירותיהם (קראוס וברוור, 2001; Smith, Stanley & Brodsky, 1999; 2006); ♦ בהירות החוזה - יכולתם של מטפלים להניח את הבעיה על השולחן, להיות כנים ובהירים ביחס למצבו של המופנה, לדון עמו בישירות על תנאי המסגרת, מגבלת סודיות, על הדרישות ממנו ועל הסנקציות בצידן ולתחום גבולות זמן לטיפול, יש בהם כדי לחזק קשר של אמון עם המטפל (אכמון, 2003; ברוור, 2001; שניט, 1988; Smith, 2006, Ritchie, 1986); ♦ הגדרת בעיה לטיפול - מחקרים מראים שוב ושוב שיש לשאוף להגדרת מטרה משותפת, המקובלת על המטפל ומטופל, ברורה ובת-השגה, ואשר מימושה ישפיע על הפחתה/הפסקת ההתנהגות הבעייתית בגינה הופנה (סלונים נבו, 2005; Stanley & Brodsky, 1999; Miller & Rollnick, 2013; Hobman & Kleinpeter, 2009). ♦ מיקוד בכוחות ולא רק בגורמי סיכון לבניית תכנית התערבות מתוך תפיסה של "חליפה אישית" על בסיס הגדרת בעיה לטיפול, (אתגר ונדר, 2008; Smith, 2006).

גיוס לטיפול

אחד האתגרים שתקפים ועומדים בפני עובדים סוציאליים בשירותי תקן הוא נושא הגיוס לטיפול. עוברי-החוק, קטינים ובגירים כאחד, מחויבים, כאמור בדרך כלל על-פי החוק, להיות במגע עם עובדי רווחה, נציגי הממסד. עובדה זו משפיעה על האופן בו יציגו את בעיותיהם, מעוררת רגשות דו-ערכיים ומכאן, בין השאר, ייטו לרוב להכחיש או להפחית מערך התנהגותם הבעייתית ולהימנע מטיפול שנועד לשנות את דפוסי חייהם העבריינים (חובב, 2012; Smith, 2006; Rooney, 2009; Chui & Ho, 2006). הגישה המוטיבציונית שהפכה בשנים האחרונות גישה מרכזית בטיפול במכורים מדגימה כיצד ניתן לעודד מוטיבציה פנימית של אדם לשינוי, גם עם אלו שבאים בתחילה לטיפול כתוצאה ישירה מלחץ חיצוני (כגון: צו בית משפט). השיטה מתמקדת בחקר האמביוולנטיות ובפתרונה כמפתח ליצירת שינוי, כאשר הדגש הוא על התהליכים המוטיבציוניים בתוך היחיד המאפשרים את השינוי. העקרונות בבסיס הגישה המוטיבציונית תואמים את ערכי היסוד של מקצוע העבודה הסוציאלית: עצמאות, ואחריות של האדם לניהול חייו, כבוד וערך עצמי והעצמה אישית (Wahab, 2005). מטרת הגישה היא לפתח בקרב מטופלים רצון פנימי להתחיל תהליך של שינוי ולהתמיד בו (Miller & Rollnick, 2002). הרצון לשינוי או לחילופין ההתנגדות לשינוי נתפסים כמושפעים מהקשר הטיפולי ומהשינויים החלים בו במהלך הטיפול (מילר ורולניק, 2009). אכן - במסגרת הראיון המוטיבציוני, המטפל מרבה להשתמש בטכניקות טיפוליות המעודדות ביטוי רצון להשתנות (כגון: אמפתיה מדויקת לחוויות המטופל ועולמו, שאלות פתוחות, הקשבה משקפת, מתן אישור ועידוד לדברי המטופל, סיכום אוהד של אמירותיו, זרימה עם ההתנגדות ולא מאבק בה ומתן מקום להבעת הדו-ערכיות והאמביוולנטיות שלו כלפי השינוי) וממעט בטכניקות המדכאות ביטוי רצון אלו (כגון: עימות ישיר, ויכוחים, ניסיונות שכנוע, הטפת מוסר, כפייה ומתן פתרונות ותשובות במקומו) (לנדר וסלונים-נבו, 2013). עָרֹר וגיוס מוטיבציה חשוב לציין הוא תהליך שונה עם מתבגרים לעומת בגירים. הצורך של המתבגר באוטונומיה ונפרדות מעולם המבוגרים כחלק מתהליך גיבוש זהותו, הנזילות ההתפתחותית שלו, השפעת קבוצת השווים על התנהגותו מצריכים שיטות וכלים ייחודיים, ביניהם שימוש ביישוג (reaching out).

התורה היישומית של תחום התקון: שיטות אבחון, טיפול והערכת התערבות

על-מנת לחולל שינוי בקרב עוברי חוק, קטינים ובגירים נדרשים עובדים סוציאליים להפעיל תכניות התערבות מבוססות-עדויות, אשר יש בהן כדי להפחית סיכון למועדות. בחינת תכניות ההתערבות המועילות בעולם ובישראל מעלה מספר עקרונות חשובים לשם השגת מטרה זו:

- התמקדות ברמת הסיכון של המטופל: כך ניתן להגביל את משך ההתערבות לבעלי סיכון נמוך, למנוע מגע מיותר של מופנים עם המערכת המפקחת עבור מי שאינו זקוק לכך ולהפנות משאבים ולמקד התערבויות ארוכות טווח בבעלי סיכון גבוה למועדות (Onifade, et al., 2008);
- מיקוד ההתערבות בגורמים ובצרכים הקשורים ישירות להתנהגות העבריינית, הבהרת היקף הסמכות באמצעות בהירות ושקיפות של כללים וגבולות; שימוש במודלים מגוונים, כגון פתרון בעיות ורכישת כישורים חברתיים, בגישות קוגניטיביות-התנהגותיות;
- עידוד מעורבות משמעותית של המשפחה בטיפול;
- יצירת מעורבות מצד הקהילה - משטרה, ארגונים לא ממשלתיים ומנהיגים קהילתיים - בתכניות הטיפול כאשר הדבר מתאים או נדרש (גור-בוסתנאי וחובב, 2012).

ביטוי לעקרונות אלה ניתן לראות בתהליכי העבודה של שירותי התקון השונים.

בתחום האבחון

הבסיס לאבחון של קטינים ובגירים המופנים לשירותי תקון נשען ביסודו על הגישה הפסיכו-סוציאלית (בתחום הסמים ביו-פסיכו-סוציאלית). במהלך שני העשורים האחרונים ניתן לראות מספר מוקדי התפתחות בתהליכי האבחון בתחום התקון:

- יצירת אחידות בשיטות האבחון;
- ייעול תהליכי אבחון;
- שימוש בכלים מובנים ושיטתיים מבוססי ראיות לאבחון;
- בניית כלים ושיטות אבחון על-פי תחום עבירה;
- שימת דגש על גורמי סיכון/סיכוי וצרכים.

אבחון מבוגרים עוברי חוק/מכורים: בשירותי המבחן למבוגרים פותחה תורת אבחון המבוססת על ארבעה אשכולות לאבחון עוברי חוק בגירים: אשכול התפקוד, אשכול היחסים, אשכול האישיות ואשכול העבריינות. המידע נאסף על ידי קצין המבחן במסגרת החקירה הפסיכו-סוציאלית, כשכל אשכול כולל מספר אינדיקטורים ובסך הכול 17 אינדיקטורים, הנותנים תמונה אבחונית של המופנה ומסייעים בהערכת הסיכון לעבריינות לעומת הסיכוי לשיקום, במסגרת ההמלצה לעונש. על בסיס תורת האבחון נבנה **כלי להערכת סיכון-סיכוי** - "דף מיפוי סיכון/סיכוי", שמטרתו לסייע לקציני המבחן לגבש את המלצתם בתסקיר. כלי זה נמצא תקף ומהימן. כלי נוסף שפותח: **הערכת סיכון ומסוכנות - בתחום האלימות הכללית**. כלי זה נועד להערכת הסיכון להישנות עבירה אלימות ומידת המסוכנות לביצוע

עבירת אלימות חמורה. כלי זה הותאם הן לאבחון בשלב המעצרים והן בשלב של לקראת גזר הדין. לבסוף, פותחו מיומנויות אבחון ייחודיות לחקירות מעצר, הכוללות הערכת סיכון ומסוכנות. השירות לטיפול בהתמכרויות עושה שימוש בתהליך האבחון בשאלון חומרת ההתמכרות (ASI – Addiction Severity Index) (McLellan et al., 1980), אשר נועד להעמיד פרופיל המעיד על חומרת מצבו של הנבדק בשבעה תחומי חיים: מצב רפואי, מצב תעסוקתי ומקורות הכנסה, שימוש בסמים, שימוש באלכוהול, מצב משפטי, קשרים משפחתיים וחברתיים ומצב פסיכולוגי (נפשי).

אבחון והערכה של קטינים עוברי חוק: העדר אבחנה מספקת בשימוש בכלי הערכת סיכון וצרכים, כאשר מדובר בקטינים עוברי-חוק, זכה לביקורת בספרות. דוגמה כזו ניתן לראות באופן בו נעשה מאמץ ליצור פרופילים של קטינים פוגעים מינית על בסיס ידע וכלים של מבוגרים, תוך התעלמות מהיבטים התפתחותיים וסביבתיים ייחודיים של מתבגרים (Miccio Fanseca, 2006). נטען כי בבואנו להעריך מתבגר עלינו להתחשב בשונות שבין מתבגר ומבוגר בתהליכים הקוגניטיביים (יכולת מוגבלת יותר להבנת רעיונות מופשטים), בצורות הביטוי הרגשי (תנודתיות רגשית) ובצרכים החברתיים. יתרה מכך, מאחר ומתבגרים בגילאים שבין 10 - 20 עשויים להיות בשלבי התפתחות שונים, יש חשיבות להסתכלות התפתחותית בבואנו להעריך סיכון להתנהגות אנטי-סוציאלית (Hoge, 2008).

בשני העשורים האחרונים ניתנה תשומת לב לגיבוש כלים להערכת סיכון וצרכים המותאמים גם לאוכלוסיית מתבגרים עוברי-חוק, לאור העובדה שאחוז ניכר מהעבירות בארה"ב מבוצעות על-ידי מתבגרים, ובאופן ספציפי על-ידי אחוז נמוך שלהם (כ-8%).

השאלה כיצד ניתן לזהות מתבגרים בסיכון גבוה הפכה לשאלת מפתח עבור חוקרים וקובעי מדיניות (Onifade et al., 2008). סקירת ממצאי 23 מחקרים בתחום עבריינות מתבגרים של קוטל, לי והיילברון (Cottle, Lee & Heilbrun, 2001) זיהתה 8 קטגוריות סיכון לעבריינות מתבגרים: משתנים דמוגרפים, היסטוריה עבריינית, גורמים משפחתיים וחברתיים, גורמים חינוכיים, היסטוריה של שימוש בסמים, גורמים קליניים והערכת סיכון פורמאלית.

מבין המשתנים הללו זוהתה ההיסטוריה העבריינית כמשתנה מנבא החזק ביותר, ולאחריו גורמים משפחתיים ובעיות חברתיות. על בסיס פרמטרים אלו פותח אחד הכלים העדכניים להערכת סיכון וצרכים של מתבגרים: The Youth Level of Service/Case Management Inventory (YLS/CMI) (Cottle et al., 2001). מטרתו לזהות תבניות סיכון להתנהגות עבריינית וליצור פרופילים של עבריינים לצורך מחקר ותכנון מדיניות.

בישראל, שירות המבחן לנוער וכן רשות חסות הנוער נשענים בהבנת ההתנהגות עוברת החוק של קטינים על העבודה הסוציאלית במשולב עם הפסיכולוגיה התפתחותית, החברתית, על גישות סוציולוגיות ופסיכיאטריות (פסיכופתולוגיה).

תהליך האבחון בשירות המבחן לנוער כולל איסוף מידע שיטתי ומקיף הנסמך על מקורות מידע מגוונים, מהימנים ורלוונטיים לחיי הנער, הערכת סיכון וצרכים על פי המידע שנאסף סביב 6 תחומי דאגה: התנהגות מנוגדת לחוק, התנהגות כללית, לימודים/ עבודה, שעות פנאי/חברה, משפחה, רגשי וכתיבת תסקירים לבתי המשפט וליועמ"ש המבוססים על הערכת הסיכון והצרכים כולל המלצות לדרכי הטיפול. כלי האבחון וההערכה עליהם נשענת עבודת שירות המבחן לנוער הם אחידים וכוללים: תדריך לתהליך הערכת סיכון וצרכים מ-א' (איסוף מידע) ועד ת' (תסקיר) במסגרת רשות חסות הנוער קיימות מסגרות שיעודן הוא אבחון והסתכלות שנועדו לסייע לנערים המצויים במצבי משבר בהתארגנות ולבחון את כוחותיהם, קשייהם וצורכיהם של בני הנוער במגוון תחומי החיים: התנהגות, לימודי, תעסוקתי, רגשי/נפשי, משפחתי וחברתי. מטרת האבחון היא לסייע בהבניית תכנית טיפול המשכית בעבור בני הנוער. עוד נעשה שימוש ב"שיטת הרף" - מערכת תומכת החלטות ממוחשבת לבניית תכנית הטיפול בחוסים ולהערכת איכות הטיפול¹.

חקירות ילדים: תחום ייחודי של עובדים סוציאליים בתקון, אשר משלב חלק מן העקרונות ושיטות העבודה המנחים כמתואר לעיל בהיבט האבחוני עם כלים וידע ייחודי משיטות ריאיון הפורנזי (ריאיון בהקשר משפטי). האתגר המרכזי בעבודת חוקר הילדים והחוקר המיוחד ('החוקר') היא לספק לנחקר מרחב חקירתי בטוח שיאפשר בניית קשר אָמֵן בסיסי הנדרש לצורך חשיפת הפגיעה. חשיפת הפגיעה היא פעמים רבות קונפליקטואלית, לכן נדרש תהליך עבודה הדרגתי, לעיתים ספירלי, לצורך גילוי ברור וקוהרנטי של הפגיעה. אתגר חשוב נוסף העומד בפני החוקר הוא לבצע חקירה, שתעמוד בכללי המבחן של ההליך הפלילי: שמירה על ניטרליות, התאמת התשאול לילד/ה לצורך דליית האירוע/ים מזיכרונו מבלי "לזהם" את תהליכי ההזכרות, מיצוי החקירה על תכניה הקשים תוך שאיפה למזער את העומס הרגשי שבתהליך הגילוי.

כל אלה צריכים להתקיים תוך התחשבות במסוגלותו הרגשית ויכולותיו הקוגניטיביות של הנחקר הקשורות לגילו, השלב ההתפתחותי, הרקע התרבותי ממנו מגיע הילד. ההקשר (קונטקסט) המשפחתי/חברתי בו הוא נדרש לחשוף פגיעה, חומרת הפגיעה, רגשות כמו אשמה ובושה ומידת הקרבה בין הנחקר לפוגע. משתנים אלה נלקחים בחשבון בתהליך קבלת ההחלטות לפני, בזמן ובתום החקירה. כלי החקירה בהם עושים שימוש חוקרי ילדים בעבודתם הם:

- פרוטוקול חקירה מעודכן 2014 (NICHD Revised Protocol) כלי חקירה מרכזי המשמש בסיס לכל חקירות הילדים והאנשים עם מוגבלות שכלית: הכלי משלב תמיכה רגשית עם תמיכה קוגניטיבית בחקירת קרבנות התעללות המתנגדים לחשוף את הפגיעה בהם ועדים המעורבים בפגיעה.
- פרוטוקול חקירה לאנשים בעלי מוגבלות שכלית - חשודים לכאורה - 2015- מסמך לא סופי.

¹ להרחבה על שיטת הרף:

<http://www.molsa.gov.il/About/OfficePolicy/Documents/803db17756fa48d59fc5b0a52febfb75SHYTATHA-RAF2008.pdf>

- נעשה פישוט לשוני של המדריך הקיים לחקירות חשודים, כך שזכויותיו של האדם עם המוגבלות יונגשו לו ויאפשרו הבנה מקסימאלית של תוכן ומהות זכויותיו.
- פרוטוקול חקירה לילדים בגיל הרך - 2015 הותאם לשונית והתפתחותית לחקירה של ילדים צעירים.
- פרוטוקול לחקירת ילדים מעל גיל 12 (גיל האחריות הפלילית) החשודים לכאורה בהתנהגות מינית לא מותאמת 2015 - פרוטוקול חדשני המיישם שינוי תפיסתי (בעולם הידע, הפרקטיקה והמחקר) בהבנת הקשיים וההתנהגות של ילדים אלה. הפרוטוקול מציע שיטות חקירה תומכות יותר עם ילדים אלה, באופן מדורג ומותאם לילד ולאופי התנהלותו בחקירה.

אסטרטגיות וטכניקות חקירה

- חקירה חוזרת: מחקרים מראים כי חזרה אל הילד לראיון חקירה נוסף (עד 10 חזרות), אשר קיים חשד סביר כי נפגע והתקשה לחשוף בחקירה הראשונה, יכול להגביר את הסיכוי שיחשוף את הפגיעה בו. יש לשלב טכניקות תמיכה לעידוד חשיפה העומדות בסטנדרטים המשפטיים.
- אסטרטגיות חקירה לעידוד תהליכי היזכרות חופשית: שימוש מושכל בסוגי תשאול פתוח וישיר להפקת מלל חופשי, אימון זיכרון אפיזודי במטרה להימנע מתשאול סוגסטיבי.
- הפסקה בחקירה: מתאימה במיוחד לילדים ואנשים עם טווח קשב קצר.
- שימוש בכרטיסים קוגניטיביים: טכניקה לעידוד הזיכרון וארגון המלל. מתאימה לכל הגילאים.
- שימוש בציור בחקירה: שימוש בציור חופשי לגירוי שליפת הזיכרון של אירוע ההתעללות. ניסוי מבוקר הראה שילדים שקיבלו הזדמנות לצייר את אירוע ההתעללות, ולאחר מכן לתאר באופן וורבלי, שיפרו באופן ניכר את עדותם.
- שיחזור פיזי של הקונטקסט: ביקור בזירת האירוע (קונטקסט החקירה) מעודדת היזכרות באמצעות החשיפה לרמזי דלֵיה מהזירה. הביקור בזירה נעשה בהמשך לחקירה במשרד, וניסוי בשירות הראה שבדליה החוזרת בזירה ילדים מוסרים עוד כ-25% פרטי מידע בעלי ערך משפטי.
- חקירות תת"ח (תקשורת תומכת וחלופית): מסגרת חקירה לאנשים בעלי קשיי תקשורת מורכבים המאפשרת שימוש באמצעי תת"ח למען הנגשת הליך החקירה וההעדה. קלינאית תקשורת מלווה את החוקר המיוחד ומסייעת בתהליך הנגשת החקירה. מודל העבודה מתבצע ב-co.

בתחום הטיפול:

ההתערבות הטיפולית והשיקומית של שירותי התקון נעשית ברמת הפרט, משפחה, קבוצה וקהילה במטרה להביא להפסקת ההתנהגות העבריינית של הפרט, לחזק יכולות הסתגלות לאורח חיים נורמטיבי ולאפשר חזרה והשתלבות בקהילה ובסביבה החברתית. ההתערבות בשנים האחרונות משקפת **חשיבה תוצאתית** המבוססת על המודל הלוגי המכוון להשגת תוצאות סופיות ותוצאות ביניים מדידות.

ברמת הפרט: ההתערבות הפרטית בשירותי תקון ממשיכה להישען על עקרונות הגישה הסמכותית, ועל הגישה הפסיכו-סוציאלית המשלבת הליכי טיפול תמיכתיים, מעצבים וסביבתיים. במהלך השנים נוספו להתערבות עובדים סוציאליים עם אוכלוסיית תקון היבטים של טיפול מכוון טראומה כמוטיב אשר נמצא ברקע של מרבית עוברי החוק ומכורים (Steele & Malchiodi, 2012), טיפול בגישת כוחות (כהן, 2000) טיפול בגישה נרטיבית, טיפול רגיש-מגדר, והורחבה ההתערבות בגישה מערכתית עם הקהילה. תפקיד העובד הסוציאלי דורש לפיכך בצד ידע קליני מיומנויות של שיתופי פעולה עם גורמים נוספים בקהילה והסתכלות רב מערכתית על עובר החוק בהקשר של תפקודו במסגרות בתוך הקהילה או בקהילה עצמה.

התערבויות רב-מערכתיות: **בית משפט קהילתי ובית משפט סמים** נועדו להתמודד מערכתית וקהילתית עם תופעת הפשיעה על ידי פתרון מקיף לבעיות של נאשמים בגירים וקהילות הסובלות מרף גבוה יחסית של פשיעה. מטרתו לספק מענה לתופעת "הדלת המסתובבת" באמצעות יצירת פתרונות כוללים לבעיות המובילות לפשיעה, המתבצעת לא פעם על רקע בעיות אישיות, חברתיות-כלכליות. זאת, תוך מתן מענה מערכתי לבעיות מגוונות המשפיעות על הביטחון האישי ועל איכות החיים של תושבים וקהילות. קציני המבחן בתכנית זו מיישמים עקרונות של עבודה סוציאלית אקטיביסטית, מודעת עוני והדרה חברתית, המכוונת לפתרון בעיות ושיקום הוליסטי בקהילה.

תכניות חונכות לקטינים עוברי חוק בשיתוף עם גורמים שונים בקהילה:

- **תכנית "דרך המלך"** - מגייסת ומפעילה חונכים מתנדבים לצורך: (א) חונכות אישית; (ב) חונכות והכשרה לנער לשם הקניית מיומנויות לתעסוקה.
- **תכנית "סיכויים"** - תכנית שיועדה לקטינים עולים חדשים וותיקים. במסגרת התכנית מוצמד לקטין חונך בשלב המעצר או החקירה במשטרה.

ברמת הקבוצה: תמורה מרכזית בולטת בתחום ההתערבות עם אוכלוסיית תקון הוא השימוש ההולך וגובר במתודות ההתערבות הקבוצתית כמחוללת שינוי אצל הפרט. המתודה הקבוצתית לעידוד שינוי חשיבה והתנהגות בקרב עוברי חוק ולפיקוח מתוארת בספרות המקצועית כהתערבות אפקטיבית המעודדת שינוי והפנמת מסרים טיפוליים (וייס ושחורי, 2010; Jennings & Deming, 2013).

מלבד תכני הליבה המועברים בקבוצה, מהווה הקבוצה גורם תמיכה בחבריה, מאיצה תהליכי שינוי פנימיים והתנהגותיים ומדגימה מודלים של תקשורת חיובית ויעילה ביחסים בינאישיים. בהתאם לכך, פיתחו שירותי התקון מגוון מענים קבוצתיים. הקבוצות פועלות בשני מבנים עיקריים: ♦קבוצות "רכבת" פתוחות (ייעודיות בעיקר) הפועלות ברציפות ללא מועד סיום פעילות מוגדר, עם "תחנות" לכניסה ויציאה

של לקוחות; ♦ קבוצות קצרות מועד סגורות (פסיכו חינוכיות בעיקר), במסגרתן הרכב המשתתפים קבוע ונשמר לאורך תקופת הטיפול. שני מבנים אלה בנויים לרוב כרצף, כאשר הראשון נועד להניח בסיס לטיפול ארוך הטווח באמצעות הקניית ידע, העלאת מודעות לדפוס התנהגות בעייתיים וגיוס מוטיבציה לשינוי. חלק מן הקבוצות (קצרות וארוכות טווח) הן סביב תחום עבירה: אלימות כללית, אלימות במשפחה, עבירות מין, עבירות תעבורה, עבירות סמים ועוד וחלק סביב תמה מרכזית: אמפתיה, הכנה לקראת שחרור ועוד. הגישה הטיפולית הדומיננטית במתודה הקבוצתית כפי שעולה ממרבית השירותים היא הגישה הקוגניטיבית-התנהגותית אשר נמצאה במחקרי הערכה יעילה בטיפול בעוברי חוק (רון וחממה, 2011; 2010; Howells, 2010; Clark, 2010). במהלך השנים, עם העלייה בשימוש בחומרים ממכרים ובעיקר העלייה בשימוש באלכוהול והשפעתו על ביצוע עבירות, יותר ויותר קבוצות פועלות במסגרת שיתוף פעולה בין השירות להתמכרויות ושירותי תקן נוספים, לדוגמה: תכנית למניעת נהיגה תחת השפעת אלכוהול, אשר מופעלת על-ידי השירות להתמכרות ושירות המבחן למבוגרים; תכנית מניעה משותפת של השירות לטיפול בהתמכרויות והשירות לשיקום נוער, בה משתתפים חניכי מפתנים ומית"רים עם בני משפחותיהם. צוותים משותפים של השירות לטיפול בהתמכרויות ושל השירות לשיקום נוער מפעילים פעילות קבוצתית לחניכים ולהורים בנושא התמודדות עם שימוש בחומרים פסיכו-אקטיביים וכן קבוצות ייחודיות רגישות תרבות כגון קבוצות מניעה טיפולית לנוער ולהוריהם יוצאי אתיופיה וחבר העמים בנושא סמים ואלכוהול, הפועלות ברשויות המקומיות בשיתוף משרד הקליטה והפרייקט הלאומי ליוצאי אתיופיה ובמימונו.

מוגנות בעבודה בקבוצה: בנוסף להתערבות טיפולית קבוצתית, העבודה במסגרות חוץ-ביתיות של חסות הנוער בכללותה נעשית בקבוצות קטנות, המלוות בצוות גדול יחסית, תוך מתן אפשרות להשגחה פיזית ורגשית מירבית. תפיסה זו מאפשרת להתמודד טוב יותר עם הסכנה שבתוקפנות, עם העוצמות הרגשיות ועם חווית הפגיעה וחוסר האמון של הנערים/ות.

○ התערבות קבוצתית בשילוב פעילות שטח אתגרית היא תכנית המתמקדת בהפסקה וצמצום העבריינות באמצעות פעילות טיפולית בשטח - פעילות אתגרית (ABT - adventure based therapy) ופעילות חווייתית (outdoor) המשולבת במסגרת הטיפול הקבוצתית. התכנית מופעלת עם קטינים ובגירים, במסגרות פנימייתיות של חסות הנוער ובמסגרת שירותי המבחן, כאשר העובדים הסוציאליים מלווים את המסע, מבצעים מהלכי התערבות במהלכו וממשיכים את ההתערבות במסגרת הקבוצתית בשירות / בפנימייה לאחריו.

○ "שער לעתיד" היא תכנית ספורטיבית ערכית לנערים ונערות במצבי סיכון וסכנה בקצה הרצף. התכנית משתמשת במשחק הכדורגל ליצירת מסוגלות תעסוקתית והבניית אופק תעסוקתי. התכנית מופעלת ביחד עם שותפים שונים במשרדי הממשלה הרלוונטיים ועם גופי המגזר השלישי בהתקשרויות במכרז.

ברמה משפחתית: למעורבות משפחות בטיפול בקטינים ובגירים במצבי סיכון סכנה ועבריינות נודעת במחקרים חשיבות רבה כגורם מניע, תומך ומשמר (זסלבסקי וכן עמי, 2012; עדן, 2012; פאס וכהן

נבות, 2012; רנץ ודקל, 2011; Kemp, Scholte, Overbeek, & Engels, 2006). במהלך השנים התבססו בשירותי תקון מודלים להתערבות עם המשפחה, לטובת הפרט המצוי בסיכון, סכנה ועבריינות.

- תכנית "משפחה תומכת" מיועדת לליווי ותמיכה להורי נערים עוברי חוק, יוצאי חבר העמים. זאת במטרה לחזק את הקשר בין הקטין, הוריו, שירות המבחן באמצעות מלווה אישי למשפחה, במגעים עם גורמי סיוע ומיצוי זכויות.

- תכנית "מעטפת" wraparound - מטרתה פיתוח שירותי סיוע ועזרה בקהילה, שיאפשרו את השארתם של קטינים בסיכון גבוה בבית משפחתם ובקהילתם במקום השמתם במסגרות חוץ ביתיות. בתכנית (צל"מ) צוות ליווי מקצועי, שכולל נציגים מהקהילה כגון: עו"ס, מערכת החינוך, קב"ס, פסיכולוגים. הצל"מ מקיים מפגשים שבועיים בבית המשפחה בהשתתפות הקטין ומשפחתו.

- קבוצות דיון משפחתיות (קד"מ) - החוק קבע כי אין להעמיד לדיון קטינים שהודו בחקירתם במשטרה בביצוע העבירה, אלא לאחר שנערך כינוס משפחתי בעניינם (למעט עבירות חמורות כמו רצח, הריגה...). בקדם מתקיים מפגש של הקטין, הוריו, תומכים, הנפגע, הוריו, תומכים ונציגי משטרה. תיאום הקד"מ מתבצע על ידי עמותה ציבורית.

- השגחה הורית בקרב הורים לנערים עוברי חוק היא תכנית התערבות קצרת מועד, (12 מפגשים), על פי מודל שנבנה בשיתוף פרופסור חיים עומר והותאם לאוכלוסיית שירות המבחן במטרה לסייע להורים בצמצום חוסר אונים והגברת השגחתם על ילדיהם המתבגרים, בהגברת מעורבות בחייהם ובהקניית כלים וטכניקות יישומיים להגברת ההשגחה ההורית.

קבוצות טיפוליות למכורים: קבוצות למכורים נקיים, בני זוג, מכורים כהורים, ילדי מכורים, אסרטיביות, מניעת אלימות, העשרה, טיפול באמנויות ועוד.

חלופות התערבות:

- שירות לתועלת הציבור (של"צ) היא חלופת ענישה חינוכית ושיקומית, שמאפשרת לעובר על החוק לבצע עבודה לתועלת הציבור ולטובת הקהילה ובכך לבטא חרטה ולפצות את החברה בסיוע ובמתן שירות לאוכלוסיות נזקקות. מדובר בעשייה ללא תמורה כספית והתכנית מתגבשת בהתאם לאבחון שערך קצין המבחן וכן מותאמת, ככל הניתן למשאלותיו, לכישוריו וליכולותיו של עובר החוק.

- צדק מאחה - תכנית גפ"ן המיישמת את תפיסת הצדק המאחה ומציעה השקפה ייחודית על המעשה הפלילי ועל התגובה הראויה כלפי הפוגע. המטרה העיקרית של התכנית היא איחוי הפגיעות שנגרמו כתוצאה מהמעשה. תכנית זו מפגישה את הנפגע באירוע פלילי עם הפוגע, לצורך שיח אודות האפשרות לאיחוי הפגיעות וכן אודות המצוקות הנובעות מהמעשה הפלילי. המפגש נערך בנוכחות מתאם צדק שהוא מאחה ניטְרָלִי, באווירה בטוחה ומכבדת. זהו תחום מומחיות ייחודי ודורש הכשרה. במקרה של קטינים יכולה להוות חלופה להליך הפלילי

- תכנית סגירת תיק בהסדר - היא תכנית ייחודית להטיה של תיקים פליליים מסוימים מהליך משפטי פלילי, שבהליך הרגיל היו מיועדים למסלול של הגשת כתב אישום. התכנית מציעה

למבצע העבירה מענה חלופי של תיקון ושיקום מחוץ למערכת בתי המשפט ובלא העמדה לדין. יתרונה של התכנית על פני ההליך הפלילי, הוא באפשרות להתאים תגובה חברתית נאותה לעבירות מסוימות ולמבצעי עבירה מסוימים באמצעות שיקום יעיל של מבצע העבירה.

הספרות הבסיסית בתחום התקון: ספרי לימוד, מחקרים, מאמרים וכתבי עת

מקצועיים ייחודיים לתחום

ספרי לימוד (Text Books)

ספר לימוד ראשון בישראל לסטודנטים ועובדים צעירים אשר כולל פרק בתקון של גור-בוסתנאי וחובב (2012), על התפתחות החקיקה ודרכי התערבות בשירות המבחן לנוער ניתן לקרוא בפרק שכתבו אלישע וברוור (2015). בספרם הערוך של תימור, בן ברוך ואלישע "נוער בבלגן - קטינים עוברי חוק בישראל: דרכי מניעה, אכיפה ושיקום". על צדק מאחה ניתן לקרוא בפרקים של רייטר ר. ושל גרבלי ש. בספרם הערוך של ינאי וגל (2016) "מפגיעה לאיחוי צדק מאחה ושיח מאחה בישראל" על טיפול קבוצתי בנשים אלימות כלפי בעליהן ניתן לקרוא בפרק של זלצמן, א. ובאום, נ. בתוך ספרם הערוך של וילצ'יק אביעד וי. מזא"ה: אלימות אילמת- גברים כקורבנות (2014). עוד יש לציין את ספרם הערוך של מ. חובב, ח. מהל ומ. גולן (2008) "מסיכון לסיכוי - התערבויות טיפוליות בנוער עובר חוק ובצעירים במצוקה", ואת הספר הראשון בעברית העוסק בטיפול בעברייני מין בישראל בעריכת מ. שחורי, ש. בן דוד ומ. חובב "טיפול בעברייני מין בישראל - אתגרים בזיהוי, באפיון ובמענה טיפולי" (2010) ובו פרק של עדן, ט., ובר, י. על הטיפול הקבוצתי בעברייני מין בשירות המבחן למבוגרים בישראל.

כתבי עת בישראל

- אגודה הישראלית לקרימינולוגיה - עיונים בקרימינולוגיה
- ביטחון סוציאלי
- הפרקליט
- חברה ורווחה - רבעון לעבודה סוציאלית
- מגמות
- מידעו"ס
- מפגש לעבודה חינוכית סוציאלית, "אפשר" והשירות לנוער וצעירים משרד העבודה והרווחה
- משפטים, קרימינולוגיה, משטרה וצבא.
- עבריינות וסטייה חברתית - בטאון המחלקה לקרימינולוגיה אוניברסיטת בר-אילן.
- צוהר לבית סוהר - שב"ס בשיתוף אוניברסיטת בר אילן, פרסום שנתי.

- BRITISH JOURNAL OF CRIMINOLOGY
- CANADIAN JOURNAL OF CRIMINOLOGY
- COLOMBIA JOURNAL OF LAW AND SOCIAL PROBLEMS
- CORRECTIONS TODAY
- CRIME, AND DELINQUENCY
- CRIME AND JUSTICE
- CRIME, PUNISHMENT AND CORRECTIONS
- CRIMINOLOGY
- CRIMINOLOGY AND PENOLOGY ABSTRACRS
- FEDERAL PROBATION
- JOURNAL OF CORRECTION
- JOURNAL OF CRIMINAL JUSTICE
- JOURNAL OF OFFENDER COUNSELING SERVICES AND REHABILITATION
- JOURNAL OF RESEARCH IN CRIME AND DELINQUENCY
- THE JOURNAL OF CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY
- THE PRISON JOURNAL
- CRIMINAL JUSTICE AND BEHAVIOR
- JOURNAL OF OFFENDER THERAPY

עבודות עדכניות לקבלת תואר מוסמך ודוקטור

- אפודי, ר. (2014). שחרור מוקדם של אסירים בוועדות שחרורים-היבטים של שיקום ענישה ופקוח (חיבור לשם קבלת תואר דוקטור). האוניברסיטה העברית בירושלים.
- גלנץ, ל. (2010). זהות דתית בקרב מתבגרים עוברי חוק שגדלו במשפחות חרדיות. עבודת תזה לקראת תואר מ.א.. אוניברסיטת אריאל.
- ח'ורי, נ. (2014). פיקוח הורי ומידת דתיות כגורמי חוסן מפני מעורבות בהתנהגויות עברייניות והתנהגויות סיכון בקרב נערים ערבים ממזרח ירושלים המטופלים בחטיבה לקידום נוער. עבודת תזה לקראת תואר מ.א.. אוניברסיטה העברית. ירושלים.
- חיימוב, ר. (תשע"ה). זוגיות בונה: תהליכי זוגיות כמניעים וכמשמרים חדילה מפשע (חיבור לשם קבלת תואר דוקטור). אוניברסיטה בר אילן.
- לוטרינגר, ז. (2014). השגחה הורית בקרב נוער עובר חוק: פיתוח תכנית התערבות קצרת מועד ובחינת יעילותה. עבודת תזה לקראת תואר מ.א.. אוניברסיטת תל-אביב. תל אביב.

- מדיני לוי, נ. (2013) מן הצד השני של הסורגים: ילדים של אבות אסירים-הקשר בין משתנים אישיים ומשפחתיים למצב רגשי ותפקודי (עבודה לשם קבלת תואר דוקטור).אוניברסיטה תל אביב.
- מרחב, ע. (2014). טראומטיזציה עקיפה : תרומתם של מאפיינים אישיים להתפתחות ליקויים בסכמות הקוגניטיביות של אמון ובטחון, בקרב קציני המבחן למבוגרים בישראל. חיבור לשם קבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת חיפה, חיפה.
- רוזנבלום-גיטליס, ח. (2016), ההשלכות האישיות והמקצועיות של הטיפול בפוגעים על מטפלים בשירות המבחן לנוער. עבודת תזה לקראת מ.א.. אוניברסיטת בר-אילן. רמת גן.
- שרעבי, א. (2014). מעורבות בעייתית במשחקי תפקידים מקוונים רבי משתתפים בקרב בני נוער. עבודת תזה לקראת תואר מ.א.. אוניברסיטת תל-אביב. תל אביב.

מאמרים ומחקרים (איכותניים וכמותניים) עדכניים

- אדלשטיין, א. (2010). תפיסת יחסי חניך - חונך בעיני נוער עולה עובר חוק המצוי בתכנית "סיכויים". ירושלים: מכון ידידים למנהיגות והתנדבות.
- אדלשטיין, א. (2013). תרומת תכנית "סיכויים" למניעת רצידיביזם ולשילוב במעגלי חיים נורמטיביים של בני נוער עולים בוגרי התכנית. ירושלים: מכון ידידים למנהיגות והתנדבות.
- אייזנשטדט, מ. וחורי כסאברי, מ. (2013). הקשר התרבותי של מדיניות הענישה כלפי קטינים בישראל. *ביטחון סוציאלי* (92), חשון תשע"ד, אוקטובר 2013. עמ' 9-32.
- אמיתי, ג. וגומפל, ת. (2014). מאפיינים רגשיים-התנהגותיים, חברתיים ומוטיבציוניים בקרב נערות בסיכון עם לקויות למידה. *מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית*, 39, 133-158.
- אמסלם, ח., ופולק, י. (2011). רסיסים של תקווה- טיפול קבוצתי לעצורי בית. *מקבץ, כתב העת הישראלי להנחיה וטיפול קבוצתי*, 16(1), 11-24.
- ביאלר, ג. ופלד, ר. (2011). עבירות ועונשים בישראל, תיאוריה ויישום, פקוח ותעסוקה - תרומתם של הפקוח והתעסוקה לשיקומם של אסירים משוחררים בישראל. *צוהר לבית סוהר*, 14, (130-113).
- בן סימון, ב. וכהן-סטרבצ'נסקי, פ. (2013). התערבות באמצעות שטח ואתגר: כלי עבודה עם בני נוער בסיכון - סקירת ספרות. ירושלים: מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל.
- בן-סימון, ב., לוי, ד. וכהן-סטרבצ'נסקי, פ. (2015). תובנות מניתוח אינטגרטיבי של מחקרים על שירותים ותכניות לנוער ולצעירים בסיכון גבוה. *מידעו"ס*, 77, 34-39.
- בן צבי, ק., וולק, ד., ספיבק, פ. וקון, ע. (2014). סמים בקרב אסירים בישראל: שימוש התמכרות וטיפול. *צוהר לבית הסוהר*, 16, (79-96).
- גורן, ר. (2010). "משלוש יוצא אחד": מחזה בשלוש מערכות - שלושה מוקדים מרכזיים בעבודה קבוצתית עם צעירים בשירות המבחן למבוגרים. *מידעו"ס*, 57, 42-51.
- גרבל, ש. (2016). דיאלוג מאחה באמצעות מכתבי התנצלות. מתוך: *ביטאון העובדים הסוציאליים מידעו"ס - חדשנות ויזמות בעבודה סוציאלית*, אפריל 2016, גיליון 79.

דיין, ח. (2015). כשהתנגדות לטיפול עטופה בטלית: אתגרים בטיפול בנוער חרדי. אפשר (25-26) ביטאון לעובד החינוכי-סוציאלי. ירושלים: אפשר- העמותה לפיתוח שירותי רווחה וחינוך.

וינשטיין, ר. (2010). טפח מעבודת השירות, מידע"ס, 57, 6-7.

חאג' יחיא, ו. (2010). מבקיעים שער ביחד - קבוצת כדורגל ככלי טיפולי בצעירים עוברי חוק, מידע"ס, 57, 52-60.

זיבר, ש. ונצר, ע. (2010). טיפול רציונאלי-אמוטבי בקבוצה טיפולית בשירות המבחן למבוגרים בטבריה, מידע"ס, 58, 36-41.

זלצמן, א. (2011). אלימות נשים ביחסים זוגיים- משדה המחקר לעבודת השדה בשירות המבחן למבוגרים. מידע"ס, 60, 18-25.

יכניץ, ל. (2014). תכנית משפחה תומכת: ליווי משפחות עולות מחבר העמים שילדיהם מעורבים בפלילים. הגירה - כתב עת אקדמי רב תחומי מקוון 2014 (3), 141-150. המרכז האקדמי רופין.

ינאי, א. וגרבלי ש. (2012). צדק מאחה: סוגיות בהיוועדות קטין עובר חוק עם נפגע העבירה. חברה ורווחה לב (2) עמ' 261-277.

כהן-שנדר, פ. (2015). שותפים יחד לדילמות משותפות: על מפגש סנגוריה ציבורית מחוז ירושלים וצוות שירות המבחן למבוגרים. הלשכה: בטאון לשכת עורכי הדין, 103, 22.

מחט-שמיר, מ., סורדו, מ. וקסטלר-פלג, מ. (2015). במגרש הבית: מניעת אלימות של בוגרים באמצעות משחק הקט-רגל ועבודה קבוצתית, חברה ורווחה, לה (4), 563-580.

מייקל, ק., סולנקו, ל., וקרניאלי-מילר, א. (2015). נקודת מבטם של בני נוער בסיכון על אירועים משמעותיים בחייהם. חברה ורווחה ל"ה (4). עמ' 537-562.

מרחב, ע. (2015). טיפול קבוצתי בשילוב מסעות אתגריים בשטח- השפעת השינוי בסטינג על מערך היחסים הטיפולים. מקבץ - כתב העת הישראלי להנחיה ולטיפול קבוצתי, 20 (1), 31-48.

נזרי, מ. (2015). כנות בטיפול סמכותני. הכול על אלוהול, 86, 6-7.

ניצן, י. (2016). שירות המבחן למבוגרים - חלופות טיפוליות אפשריות ועדות. הלשכה: בטאון לשכת עורכי הדין, 106, 67.

ספיבק, א. ולייזר, ד. (2016). מניעת עבריינות חוזרת בקרב בני נוער בישראל ההיבט הכלכלי: ניתוח כלכלי של תכנית "סיכויים" בגישת עלות-תועלת. ירושלים: מכון ידידים למנהיגות והתנדבות.

פלצר-אזולוס, ק. (2010). שירות לתועלת הציבור - ענישה כמנוף ליצירת שינוי, מידע"ס, 57, 13-22.

צור, ע., חורי-כסאברי, מ. וברוור, א. (2016). בריונות ברשת בקרב בני נוער עובר חוק, המטופלים בשירות המבחן לנוער. חברה ורווחה, לו (1), 37-68.

קבוצות בשטח - קווים מנחים: הוצאת קבוצות טיפוליות לפעילות שטח. (2015). משרד הרווחה, אגף נוער צעירים ושירותי תקון, שירות המבחן למבוגרים.

רוזנפלד, י., גלית, מ. וטל, ד. (2010). למידה מהצלחות בעבודתם של קציני מבחן לנוער. ירושלים: מדינת ישראל - המשרד לשירותים חברתיים, מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל.

שחורי, מ. ב., וייס, י. ו-ווינשטיין, ר. (2013). תוקפנות והתנהגות אנטי סוציאלית בקרב עוברי חוק בשירות המבחן למבוגרים בישראל. *קרימינולוגיה ישראלית*, כתב העת של האגודה הישראלית לקרימינולוגיה, ב', 39-66.

שמש-דידי, ע. וישראל-שלום, ק. (2015). חלופות מעצר מוסדיות לבני נוער עובר חוק - הפניה וטיפול. מתוך: מ. שחורי-ביטון ומ. חובב (עורכים), *נערים ונערות בסיכון: פגיעות, חוסן ותמיכה חברתית* (עמ' 229-244). ירושלים: הוצאת כרמל.

שרזמן, ו. (2010). על פוגעים ונפגעים ומה שביניהם. *מידע"ס*, 58, 25-30.

תימור, א. ו-נגר, מ. (2014). יושבים ומחקים: גורמים המעכבים שחרור מוקדם של אסירים. *צוהר לבית הסוהר*, 16.

Grant, D. (2015). An Outcome Evaluation of Prisoner work Release Program: Estimation its Effect on Recidivism .*Employment and cost Avoidance .Criminal Justice Policy Review*, 26(6), 531-554.

Gueta, K. & Chen, G. (2015). Pulling Myself up by Bootstraps :Self-change of addictive behaviors from the perspective of positive criminology. In: N. Ronel & D. Segev (eds). *Positive Criminology*. (pp.221-233).

Noru, W., Donald, M. L. & Nicole, M. (2012). Recidivism among Participants of Reentry Program for Prisoners Released Without Supervision .*Social Work Research*, 36 (4).

Yanai, U. & Borowski, A, (2013). From a court orientation to a victim orientation: The paradigm shift in Israel's Juvenile Probation Service. *European Journal of Criminology*, vol. 10 (6). 675-689.

סקרים

- יחידת המחקר (2014) סקר צרכים ומענים טיפוליים של אסירים
- יחידת המחקר (2013) איתור אסירים בסיכון לאובדנות.
- יחידת המחקר (2015) רצידיביזם של אסירים פליליים משוחררים – 2008.
- כהאן-סטרבצ'ינסקי, פ., ולוי, ד (2011). *מאפיינים וצרכים של הקטינים המטופלים בשירות המבחן לנוער*. ירושלים: מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל.
- סקירת השירותים החברתיים לשנת 2010-2015. מדינת ישראל: משרד הרווחה והשירותים החברתיים. צבע, י. (עורך ראשי). האוכלוסייה שבטיפול שירות המבחן לנוער בפרק 2 ילדים בני נוער בשירותי הרווחה.

קהילות ידע

- חסות הנוער - קהילת ידע בנושא תחום נערות
- שירות מבחן לנוער - מנהל - חיים ליבנה מפקח ארצי . הנושאים בקהילה כוללים את כל התחומים הרלבנטיים לעבודת השירות.

מחקרי הערכה

- אדלשטיין, א. (2013). תרומת תכנית "סיכויים" למניעת רצידיביזם ולשילוב במעגלי חיים נורמטיביים של בני נוער עולים בוגרי התכנית. ירושלים: מכון ידידים למנהיגות והתנדבות.
- אזרחי, י., רויזנר, א., חסידה, י., חן, ג. ולבד, י. (2015). מחקר הערכה על תכנית קבוצות דיון משפחתיות (קד"ם) כהליך חלופי לנוער עובר חוק. מדינת ישראל: המשרד לשירותים חברתיים, חברת מרטנס הופמן, יועצים לניהול בע"מ.
- ואזן-סיקרין, ל., בן סימון, ב., וכאהן-סטרבצ'נסקי, פ. (2011). "דרך המלך" - חונכות אישית של נוער בסיכון כהכנה לעולם העבודה: ממצאי הערכה. ירושלים: מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל.
- יחידת המחקר בשיתוף האוניברסיטה העברית (2015). הערכת תכנית "בית התקווה" לשיקום עברייני אלימות במשפחה.
- יחידת המחקר בשיתוף האוניברסיטה העברית (2014). הערכת תכנית שיקום קבוצתי.
- יחידת המחקר בשיתוף האוניברסיטה העברית (2016). הערכת תכניות לגמילה מסמים ואלכוהול .
- כהאן-סטרבצ'נסקי, פ., לוי, ד. ובן סימון, ב. (2015). שירותים ותכניות לנוער וצעירים בסיכון גבוה - ניתוח אינטגרטיבי של מחקרים על פעילות האגף לנוער, צעירים ושירותי תקן במשרד הרווחה. ירושלים: מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל.
- כהאן-סטרבצ'נסקי, פ., שר, נ. ולוי, ד. (2014). תכנית "מעטפת" לבני נוער המטופלים בשירות המבחן לנוער: מחקר הערכה. מדינת ישראל: משרד הרווחה והשירותים החברתיים, מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל.
- כהן-מורנו, ר., צבע, י., פלדמן, ק., שיף, מ. (2012). מעקב אחר ילדים ובני נוער ששהו בטיפול רשות חסות הנוער במשרד הרווחה והשירותים החברתיים. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- ריבקין, ד. וסומך, ס. (2010). הערכת תכנית מעטפת: דוח הערכה. ירושלים: אשלים, ג'וינט - מאירס- מכון ברוקדייל.

כנסים

- ICPA - כנס בינלאומי "כליאה ותקון".
- ACA - כנס תקון ארה"ב.

מדיניות ופיתוח מקצועי - מסמכים

דיאמנט, א. (2016). תורת הרשות לשיקום האסיר. ירושלים: הרשות לשיקום האסיר.

התסקיר לעונש- תסקיר קצין המבחן למבוגרים, תפיסה, קווי מתאר ועקרונות. (2014). משרד הרווחה, אגף נוער צעירים ושירותי תקון, שירות המבחן למבוגרים.

חובב, מ. (2011). מסמך מדיניות: הסדרה חוקית וארגונית של שירותי המבחן בישראל. ירושלים: מדינת ישראל: משרד הרווחה והשירותים החברתיים.

חובב, מ. (2011). מסמך מדיניות: הפעלת סמכות בטיפול בבני נוער ובמבוגרים עוברי חוק. ירושלים: מדינת ישראל. משרד הרווחה והשירותים החברתיים.

חובב, מ. (2012). הפעלת סמכות בטיפול בבני נוער ובמבוגרים עוברי חוק. משרד הרווחה והשירותים החברתיים, אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה.

חובב, מ. (2012). הסדרה חוקית וארגונית של שירותי המבחן בישראל. משרד הרווחה והשירותים החברתיים, אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה.

מעגלי טיפול לאור החוק - הטיפול הקבוצתי בשירות המבחן למבוגרים (2012). משרד הרווחה והשירותים החברתיים, אגף נוער צעירים ושירותי תקון, שירות המבחן למבוגרים.

מעצבים שינוי- תורת האבחון והאבחון במסלול הממוקד (2010). משרד הרווחה והשירותים החברתיים, אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה ואגף תקון - שירות המבחן למבוגרים.

פרק 3: מסגרות ההכשרה והלמידה

נושא התקון נלמד בצורה אינטגרלית במרבית האוניברסיטאות והמכללות בארץ במסגרת לימודי תואר ראשון והסבה לעבודה סוציאלית ובחלקן גם במסגרת תואר שני. סטודנטים לתואר ראשון, הסבה והשלמות לתואר שני משולבים להכשרה מעשית במסגרות תקון ומקבלים הדרכה וקורסים לזוויות המקנים ידע תיאורטי ויישומי בתחום. במסגרת בית הספר המרכזי להכשרת עובדים לשירותים הרווחה מתקיימים קורסי הכשרה בסיסיים ומתקדמים לתפקיד לעובדים בשירותי תקון, כמו גם תכניות העשרה בידע, כלים להתערבות ושיטות ופיתוח ידע. השתלמויות מקצועיות בנושא התקון מתבצעות בתוך מערכות השירותים (in service training). כמו-כן ניתנת הדרכה מקצועית בתוך השירותים ועל-ידי מומחי תוכן מחוץ לשירותים.

אוניברסיטאות

להלן סקירת תכניות הלימודים שהתקיימו בשנת הלימודים תשע"ז (2016 - 2017). הסקירה מציגה את קורסי לימוד במסגרת תואר שני והשלמות לעבודה סוציאלית בלבד, ואת מסגרות הלימוד הרלוונטיות:

(א) **אוניברסיטת בר אילן - בית הספר לעבודה סוציאלית ע"ש לואיס וגבי וייספלד**

תואר שני - קורסי בחירה בנושאים של אלימות במשפחה והתמכרויות.

(ב) **אוניברסיטת תל אביב - בית הספר לעבודה סוציאלית ע"ש בוב שאפל**

תואר שני -

- התבגרות סוערת
- בעיות התנהגותיות ורגשיות בקרב ילדים ומתבגרים
- אלימות נגד נשים
- השתלמויות
- תכנית השתלמות תלת-שנתית לעבודה עם קבוצות לקציני מבחן למבוגרים.
- בלימודי **Ph.D.** - אפשרות לעבודות דוקטורט בנושאי תקון.

(ג) **אוניברסיטת חיפה - בית הספר לעבודה סוציאלית**

תואר שני -

- ויסות רגשי לילדים ונוער
- קונפליקטים בזירות החברתיות בקרב ילדים ובני נוער
- גיל ההתבגרות

- אלימות במשפחה - תיאוריות ועקרונות
- טיפול קוגניטיבי התנהגותי
- טיפול בהפרעות אישיות
- עדויות ילדים
- נושאים נבחרים בהתמכרויות לעו"ס
- פרקטיקום בתחום תקון
- בלימודי Ph.D. - אפשרות לעבודות דוקטורט בנושאי תקון.

(ד) **האוניברסיטה העברית - בית ספר לעבודה סוציאלית ע"ש פאול ברוואלד**

במסגרת התמחות בילדים ומשפחה מתקיימים קורסי בחירה:

- ילדים בסיכון
 - שימוש בחומרים פסיכו אקטיביים - מניעה וטיפול
 - אלימות גברים נגד נשים.
- חובה למגמת טיפול ישיר: פרקטיקום - אוכלוסיות מעורבות בהתנהגויות סיכון ומתבגרים, הוריהם והטיפול בהם.

(ה) **אוניברסיטת אריאל**

במסגרת מסלול פרט ילד ומשפחה קיימים קורסי בחירה: התמכרויות – התערבות טיפולית מבוססת ראיות מחקריות ותיאוריות של התבגרות. כמו גם פרקטיקום בטיפול ישיר הכולל בין השאר אוכלוסיית תקון.

מכללות

מכללת תל חי

קרוס בחירה – טיפול התנהגותי קוגניטיבי

מכללת ספיר

במסגרת תואר שני עם התמחות בהתערבויות עם ילדים ובני נוער בין קורסי התערבות נלמד קורס: אלימות כלפי ילדים במשפחה ובקהילה - תיאוריה ופרקטיקה

בית הספר להכשרת עובדים לשירותי הרווחה

שירות מבחן למבוגרים

- אבחון, טיפול ושיקום עברייני מין (לקציני מבחן בכירים בתחום התקון)
- אלימות הורית
- הכשרה ניהולית - שירות מבחן למבוגרים (שמ"מ)
- ידע מיומנויות וכלים לעו"ס מעצרים מבוגרים
- מיומנויות טיפול באלימות בין-זוגית לקציני מבחן
- מיומנויות מתקדמות בעריכת תסקיר נפגע עבירה

שירות מבחן לנוער

- אבחון וטיפול לפוגעים מינית מתבגרים
- קורס מעצרים לקציני מבחן לנוער - עו"ס מעצרים בכיר
- קורס קציני מבחן בכירים
- מיומנויות ניהול בשירות מבחן לנוער

חקירות ילדים וחקירות מיוחדות

- קורס מתקדם לחקירות ילדים

טיפול בהתמכרויות

- טיפול מתקדם בנפגעי התמכרויות למבוגרים וצעירים
- טיפול מתקדם בנפגעי התמכרויות לנוער
- שיקום תעסוקתי למטפלים בנפגעי התמכרויות
- מיומנויות טיפול בנשים מכורות
- ידע וכלים בהנחיית קבוצות לטיפול בנפגעי התמכרויות
- תחלואה כפולה
- התמכרויות התנהגותיות
- טיפול במסגרת חוץ ביתית בנפגעי התמכרויות
- ניהול והדרכה של עו"סים המטפלים בנפגעי התמכרויות.

חסות הנוער

- הדרכה וליווי בשדה לעובדי החסות
- הכשרה למנחים בהתערבות טיפולית (הט"מ)
- טיפול בקטינים עם התנהגות מינית בעייתית/מתעללת.

הדרכה

- שירות מבחן למבוגרים - הטמעה וליווי בשדה לעו"ס מטפלים בעברייני מין (מבוגרים)
- שירות מבחן למבוגרים - עבודה עם נפגעי עבירה - הדרכה
- שירות מבחן לנוער - הדרכה על הדרכה קבוצתית לנוער עובר חוק
- שירות מבחן לנוער - עבודה עם נוער עובר חוק - הדרכה על הדרכה קבוצתית
- חקירות ילדים - חוסן אישי לחוקרי ילדים
- חקירות ילדים - מערך תמיכה בשדה
- חסות הנוער - ליווי והטמעת ידע בשדה.

פרק 4: הקהילה המקצועית

מייסדים

- פרופ' קרל פרנקנשטיין ז"ל - התמנה ב-1937 כקצין מבחן אחראי בירושלים. מראשוני קציני המבחן בארץ. מורה ופרופ' לחינוך מיוחד באוניברסיטה העברית. היה מנהל מוסד סאלד ומחבר מאמרים וספרים בתחום העזובה, הטיפול הסוציאלי, הנפשי והחינוכי שהעיקרים שבהם: *עוני, מופרעות פרימיטיביות*. ירושלים, 1957;
- *Psychopathy*. New York, 1959; *האדם במצוקתו*, תל אביב 1964.
- דר' דוד רייפן ז"ל - עובד סוציאלי ושופט נוער. עבד עם ילדים ונוער שוליים, עסק בביסוס דפוסי עבודה וטיפול, בחקיקה למען ילדים ובני נוער במצוקה ועבריינים צעירים. שופט הנוער הראשון במדינת ישראל. יוזם הגישה של שפיטה טיפולית. היה עורך *חברה ורווחה*. חיבר ספרים רבים, ביניהם: *יעוד ומטרה בבית משפט לנוער*. תל אביב, 1968; *הקטין ובית המשפט לנוער*. תל אביב, 1978
- ויקטוריה ניסים ז"ל - עמדה בראש מערכת העבודה הסוציאלית בשירות בתי הסוהר במשך תקופה ארוכה בשנות ה-60 של המאה ה-20. קידמה את השירות הסוציאלי בבתי הסוהר מתפקידי סעד ורווחה בלבד לגורם טיפולי, שהיה, אז, מבוסס בעיקר על הפסיכולוגיה הדינמית. השפיעה רבות על עיצוב העבודה הסוציאלית בבתי הסוהר ובססה את מקומו של העובד הסוציאלי במערכת.
- רחל הוטנר ז"ל - עסקה בתחילת דרכה המקצועית בהוראה וטיפול במועדונים לנוער עזוב ועברייני. מונתה כמפקחת על מעונות לנוער. ניהלה את רשות חסות הנוער והייתה ממונה על משפחות אומנה לנוער עברייני. ניהלה את מחלקת המחקר ואת האגף לילד ונוער. עסקה במחקר, פרסמה מאמרים.
- עזריאל שטרן ז"ל - מראשוני קציני המבחן בתקופת המנדט הבריטי ועם קום המדינה. מיסד שירות המבחן למבוגרים בשנת 1951 ומנהלו הראשון. ממניחי היסוד וממפתחי גישת הטיפול בעברייני המבוגר. ממבססי מקום השירות במערכת המשפטית. פיתח שיטות הדרכה, השתלמות והכשרה לעובדים.
- פרופ' יוחנן ווזנר ז"ל - בית הספר לעבודה סוציאלית ע"ש בוב שאפל אוניברסיטת תל אביב.
- דר' סמי ג'ריסי - מראשוני קציני המבחן לנוער לאחר קום המדינה וממניחי היסוד של השירות במגזר הערבי. ממונה ארצי בדימוס על קציני המבחן לנוער במגזר הערבי. הרצה באוניברסיטת חיפה בתחום התקון, חיבר מאמרים וייצג את השירות כמומחה לעבריינות במגזר המיעוטים.
- דר' מנחם הורוויץ - מראשוני קציני המבחן וממייסדי שירות המבחן למבוגרים ב-1951. היה מנהל שירות המבחן למבוגרים ומנהל אגף נוער ומבוגרים ושירותי תקון במשרד העבודה והרווחה. מיוזמי דרכי ענישה וטיפול חדשניים לעבריינים. מורה במחלקה לקרימינולוגיה באוניברסיטה העברית. חיבר מאמרים רבים בנושאי שירות המבחן, עבריינות נשים וקורבנות.
- פרופ' יונה כהן - היה מנהל שירות המבחן לנוער. ממניחי היסוד של פיתוח מקצועי של קציני המבחן לנוער והנהגת ההדרכה כחלק אינטגרלי מעבודתו. מורה במחלקה לקרימינולוגיה באוניברסיטת בר

אילן. ערך מחקרים, חיבר מאמרים וספרים על עבריינות נוער ודרכי הטיפול בעוברי חוק, ביניהם: *הראיון ככלי לטיפול בעוברי חוק*, ירושלים, 1989.

- מר אפרים מילוא - מנהל שירות המבחן לנוער בשנים 1951 - 1961. ממעצבי שירות המבחן לנוער כשירות סוציאלי על ידי העסקת עובדים סוציאליים. הנהיג שיטות דווח ואיסוף נתונים. כתב ופרסם מאמרים בנושאי שירות המבחן לנוער.
- השופט אהרן מלמד - נשיא בית המשפט לנוער. מרצה בבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת חיפה. גיבש מבחינה מושגית את תחום הטיפול הסמכותי בעוברי חוק קטינים. חָבֵר ספרים ביניהם: *נוער במצוקה*, חיפה, 1983; *ענישה או שיקום*, חיפה, 1988.
- פרופ' מרים גולן - בית הספר לעבודה סוציאלית עייש בוב שאפל אוניברסיטת תל אביב.
- דר' מאיר חובב - כיהן בעבר כמנהל שירות המבחן לנוער, מנהל האגף לנוער ומבוגרים ושירותי תקון, משרד העבודה והרווחה. פרסם ספרים ומאמרים רבים בנושא טיפול בעבריינים ושיקומם, שימש כמרצה מן החוץ בחוגים לעבודה סוציאלית וקרימינולוגיה במספר אוניברסיטאות.
- פרופ' מאיר טייכמן - בית הספר לעבודה סוציאלית ובית הספר למשפטים אוניברסיטת תל אביב.
- פרופ' בן ציון כהן - שימש 20 שנה כקצין מבחן למבוגרים בחיפה וכקצין מבחן מחוזי. היה חבר סגל באוניברסיטת חיפה, וכיהן כראש בית הספר לעבודה סוציאלית. פרסם מאמרים רבים והיה עורך כתב העת *חברה ורווחה*. ערך (עם דר' אלי בוכבינדר) את הספר - *מן הכוח אל הפועל: גישת הכוחות בעבודה סוציאלית*.
- פרופ' גיורא רהב - סוציולוג, מלמד בבית הספר לעבודה סוציאלית ע"ש בוב שאפל. מתמחה בקרימינולוגיה ובמיוחד בשימוש באלכוהול וסמים, אלימות ונעור.
- פרופ' אמנון לזר - מרצה בכיר, לשעבר ראש בית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת חיפה. חבר בוועד המנהל ויו"ר הוועדה המקצועית של עמותת על"ם. חוקר, מרצה ומנחה עבודות מחקר בתחום התקון.
- פרופ' אלי לונטל - חבר סגל המכללה האקדמית תל חי, היה ראש החוג לעבודה סוציאלית, שימש מנהל המרכז לטיפול בנפגעי התמכרויות בחיפה ומנהל היחידה לקידום נוער ועבד חבורות רחוב.
- אביבה פלאי - M.S.W., קצינת מבחן למבוגרים ראשית בדימוס. מחברת הפרק: שירות המבחן למבוגרים: חמישים השנים הראשונות. בתוך: *מגמות בקרימינולוגיה; תיאוריה, מדיניות ויישום, לכבוד דר' מנחם הורוויץ בהגיעו לגבורות*. עורכים: מ' חובב, ל' סבה, מ' אמיר. ירושלים: המכון למחקרי חקיקה ולמשפט השוואתי ע"ש הרי ומיכאל סאקר, האוניברסיטה העברית, תשס"ג.
- רחל שרביט - עובדת סוציאלית, מומחית בתחום התקון, סמנכ"ל בכיר בדימוס, שירותי תקון ונוער מנותק, משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים.

חברי ועדת רישוי מוצעים

(להשלמה)

פרק 5: סיכום

מגמות התפתחות בתקון

הטיפול באוכלוסיית היעד של שירותי תקון מפגישה את איש המקצוע עם המתח המובנה והחשוב שבין פיקוח חברתי לבין תמיכה חברתית. מחד גיסא, פוגשים עובדים סוציאליים בשירותי התקון במעשים חמורים ולעתים מעוררי שאת נפש המבוצעים על-ידי קטינים ובגירים כאחד. מוטלת עליהם האחריות לפיקוח ומניעת הישנות מעשים כאלה. מאידך גיסא נדרש איש הטיפול לכבד ולהאמין בערך העצמי של הפרט ובפוטנציאל החיובי שלו לשינוי, ללא קשר לטיב הפשע שביצע.

על-מנת לחולל שינוי נדרשים אנשי המקצוע להפעיל תכניות התערבות מבוססות-עדויות, אשר יש בהם כדי להפחית סיכון למועדות. בחינת תכניות ההתערבות המועילות בעולם ובישראל מעלה מספר עקרונות חשובים לשם השגת מטרה זו: ♦ התכוונות לרמת הסיכון של המטופל, כלומר להגביל את משך ההתערבות לבעלי סיכון נמוך ולמקד התערבויות ארוכות טווח בבעלי סיכון גבוה; ♦ מיקוד ההתערבות בגורמים ובצרכים הקשורים ישירות להתנהגות העבריינית; ♦ הבהרת היקף הסמכות באמצעות בהירות ושקיפות של כללים וגבולות; ♦ שימוש במודלים מגוונים להתערבות, כגון פתרון בעיות ורכישת כישורים חברתיים, בגישות קוגניטיביות-התנהגותיות; ♦ עידוד מעורבות משמעותית של המשפחה בטיפול; יצירת מעורבות של הקהילה - משטרה, ארגונים לא ממשלתיים ומנהיגים קהילתיים בתכניות הטיפול, כאשר הדבר מתאים או נדרש עם הפנים לשיקום בקהילה.

התבוננות על ההתפתחות בתחום התקון, בשני העשורים האחרונים, מלמדת, בדומה לתחומי העבודה הסוציאלית האחרים, על שתי מגמות שהתפתחו במקביל: עבודה מתמחה ועבודה גנרית. בהיבט של עבודה מתמחה עובדים סוציאליים בתקון הוכשרו לטפל בתחומי עבירה ספציפיים (כגון עבירות מין, אלימות, אלמ"ב). זאת באמצעות מתודה קבוצתית, גישות קוגניטיביות-התנהגותיות ואחרות, שימוש בכלים אקטואריים להערכת סיכון ומסוכנות, הערכה הפסיכו-סוציאלית והעמקת השליטה בידע. בצד התפתחות זו ועל בסיס הראייה האקולוגית של מקצוע העבודה סוציאלית, התרחבה מקומה של עבודה גנרית כאשר העובד הסוציאלי משמש מנהל הטיפול במופנה.

רצף התפתחותי בהיבטים עליהם הצביע מסמך המומחיות הראשון מלמד על -

1. התייחסות למשפחה כחלק מאוכלוסיית היעד, כפי שעולה בפרק 2 - נושא שמצוי בהתפתחות מתמדת וחשיבותו מובנת ומקבלת תוקף. זאת כחלק מיצירת מוגנות עבור ומפני עובר החוק וכן לשם מניעת מועדות.
2. הנכחת מקומם של נפגעי עבירה בשיקולי ההמלצות של עובדים סוציאליים בתחום התקון ובתכניות הטיפול המוצעות על-ידי השירותים השונים (כדוגמה: תסקיר נפגע, הליכי צדק מאחה, מפגש קצין מבחן למבוגרים עם נפגעי אלמ"ב, טיפול בנשות וילדי מכורים ועוד).

3. קידום הטיפול המערכתי בנפגעי סמים - תאום ההתערבות בהיבטים הרפואיים, הסוציאליים והמשפטיים.
4. הרחבת תקציבים ובניית תכניות למניעת הוצאת קטינים לטיפול מוסדי בת בבד עם בניית מענים חוץ-ביתיים של חלופות למעצר.
5. בניית יחידה אוטונומית של חקירות ילדים.
6. בניית מענים מותאמים לקטינים ולנשים בבתי מעצר.

אתגרים ומגמות התפתחות

- התמודדות מועילה ויעילה של שירותי תקון עם החמרת/הסלמת העבריינות (עבירות אלימות חמורות, עבירות מין), ריבוי תחלואה כפולה (מזנמכות קוגניטיבית ועבריינות, שילוב של הפרעות נפשיות ועבריינות), אשר מצריכה הרחבת ההגדרה לאוכלוסיות יעד נוספות לטיפול שירותי המבחן ורשות חסות הנוער ושל שיטות ההתערבות למניעת מועדות והגברת עבודה מערכתית ואינטר-דיסציפלינארית.
- המשך פיתוח מגוון תכניות.
- עמידה בדרישה של מערכת אכיפת החוק למיון עוברי חוק והגדרת רמות סיכון ומסוכנות למועדות בצד השקעת משאבים ביישוג וגיוס לקוחות לא-רצוניים של שירותי תקון לטיפול.
- חיזוק רצף טיפול קהילה - טיפול מוסדי, כמו גם רצף הטיפול בין מסגרות.
- חיזוק שיתופי פעולה עם גורמים ושירותים משיקים לשירותי תקון ברשויות המוניציפליות (מחלקות לשירותים חברתיים, מרכזי טיפול ועוד), במשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים (אגף השיקום, אגף לאנשים עם צרכים מיוחדים ועוד) ועם עמותות המספקות שירותים.
- המשך פיתוח ההנגשה של הליכי החקירה והעדה לאוכלוסיות מיוחדות לצורך מיצוי זכויות.
- הרחבת האוכלוסיות הנחקרות ופיתוח מענים מותאמים התפתחותית לצורך הנגשת ההליך.
- שינוי המדיניות בתחום העדת הילדים בישראל באמצעות חקיקה וכן באמצעות בנ"ת מדריך לקבלת החלטות מושכלות בעניין איסור והתרת העדה ומתן תנאי העדה תומכים, בניית תכנית הכנה לעדות וליווי ילדים במהלך עדות.
- הנחלת מתודות לניתוח עדויות על פי פיתוחים חדשניים בעולם.
- פיתוח ושכלול מיומנויות האבחון וההערכה של חקירות הילדים והחקירות המיוחדות.

רשימת מקורות

- אייזנשטדט, מ. (2007). "האם המושג 'מסוכנות' מסוכן?". *ביטחון סוציאלי*, 75, 65-88.
- אכמון, י. (2003). "סודיות". בתוך ג. שפיר, י. אכמון וג. וייל (עורכים), *סוגיות אתיות במקצועות הייעוץ והטיפול הנפשי*. ירושלים: מאגנס. עמ' 137-157.
- אליצור, י., טנא, ד., ו-וגשל, מ. (1994). "עבודה עם משפחות של רשות חסות הנוער". בתוך י. ווזנר, מ. גולן ומ. חובב (עורכים), *עבריינות ועבודה סוציאלית: ידע והתערבויות*. תל-אביב: רמות. עמ' 279-303.
- אתגר, ט., ונדר, נ. (2008). "תפירה מאותו הבד, על-פי מידות המטופל - התייחסות פרטנית ועקרונות הטיפול בעברייני מין קטינים". בתוך מ. חובב, ח. מהל ומ. גולן (עורכים), *מסיכון לסיכוי - התערבות טיפולית בנוער עובר חוק וצעירים במצוקה*. ירושלים: כרמל. עמ' 201-219.
- בן עמי, ד. וזסלבסקי, נ. (2012). מעורבות בני משפחה בטיפול בעברייני מין. בתוך: מ. חובב, א. לונטל וי. קטן. (עורכים). *עבודה סוציאלית בישראל*. תל - אביב: הקיבוץ המאוחד.
- גולן, מ. (1999). "מעורבות משפחות של עוברי חוק צעירים במעונות חסות הנוער". בתוך מ. חובב, מ. גולן וי. ווזנר (עורכים), *עוברי חוק בישראל - הערכת תוצאות טיפול*. תל-אביב: צ'ריקובר. עמ' 105-134.
- גור-בוסתנאי, ט. וחובב, מ. (2012). עבודה סוציאלית בתחום התקון. בתוך: מ. חובב, א. לונטל וי. קטן. (עורכים). *עבודה סוציאלית בישראל*. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- דביר, א. (2007). *חוללות עצמית ותמיכת עמיתים, שחיקה וטראומה משנית, בסביבת עבודה רווית תחושת לחץ, בקרב צוותים בפנימיות לילדים ולנוער בסיכון* (חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה"). אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן.
- דויטש, ח. (2010). העובד החינוכי-טיפולי: תהליכים, דילמות וגבולות. *מניתוק לשילוב*, 16, 210-216.
- וגנברג, א. (1988). "שירות המבחן כגורם טיפולי-סמכותי". בתוך ל. ברגר (עורכת), *התערבות גורמי סמכות בזכויות הקטין והוריו למען חינוכו ושיקומו של הקטין*. ירושלים: משרד העבודה והרווחה. עמ' 11-21.
- וייס, י. ושחורי, מ. (2010). דו"ח מחקר: קבוצות טיפול בשירות מבחן למבוגרים: בחינת מאפייני אישיות ותרומת הטיפול. מדינת ישראל - משרד הרווחה והשירותים החברתיים. אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה. אגף בכיר תקון, שירות המבחן למבוגרים.
- חובב, מ. (2012). *הפעלת סמכות בטיפול בבני נוער ובמבוגרים עוברי חוק*. ירושלים: משרד הרווחה והשירותים החברתיים. אוחר מתוך:
- <http://www.molsa.gov.il/About/OfficePolicy/Documents/SAMCHUT-CHOVAV-FINAL.pdf>
- חובב, מ., גולן, מ. ו-וזנר, י. (עורכים). (1999). *עוברי חוק בישראל: הערכת תוצאות טיפול*. תל-אביב: צ'ריקובר.
- חובב, מ. מהל, ח. וגולן, מ. (2008) (עורכים). *מסיכון לסיכוי, התערבויות טיפוליות בנוער עובר חוק וצעירים במצוקה*. ירושלים: הוצאת כרמל.
- לנדר, א. וסלונים-נבו, ו. (2013). הריאיון המוטיבציוני: עקרונות, מחקר ויישום. *מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית*, כא(38), 95-119.

מילר, ו. ר. ורולניק, ס. (2009). הגישה המוטיבציונית: הגברת מוטיבציה לשינוי. קרית-ביאליק: אח. סלונים-נבו, ו. (1994). "טיפול בפונים שלא מרצון: אפיונים מיוחדים". בתוך י. וזנר, מ. גולן ומ. חובב (עורכים), *עבריינות ועבודה סוציאלית*. תל-אביב: רמות. עמ' 16-27.

סרוגוביץ, מ. (2010). הערכת מסוכנותם של עברייני מין בישראל בראייה ביקורתית. מ. שחורי, ש. בודוד ומ. חובב (עורכים). *טיפול בעברייני מין בישראל: אתגרים בזיהוי, באפיון ובמענה טיפולי* (עמ' 93-113). ירושלים: כרמל וקשת.

עדן, ט. (2012). קבוצת תמיכה לבנות זוג של עברייני מין - תכנית משלימה לטיפול בעברייני מין בשירות המבחן למבוגרים. בתוך: מ. חובב, א. לונטל וי. קטן. (עורכים). *עבודה סוציאלית בישראל*. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.

פאס, ה. וכהן-נבות, מ. (2012). עבודה עם משפחות בשירותי רווחה: הגדרת תוצאות, דרכי התערבות, ותפקידי העובדים הסוציאליים - סקירת ספרות. ירושלים: מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל.

קראוס, ל. וברוור, א. (2001). ריאיון קטינים בשירות המבחן לנוער, בתוך: חובב, מ., הרשקוביץ א. והורוביץ ד. (עורכים) *קטינים נפגעים וקטינים פוגעים* (עמ' 189-216). תל אביב: צ'ריקובר.

רון, ת. חממה, ל. (2011). הגישה ההתנהגותית קוגניטיבית והתאמתה להתערבות בעבודה סוציאלית. *חברה ורווחה, ל"א 2*.

רנץ, ר. ודקל, ר. (2011). הערכת תוצאות התערבות בקהילות טיפוליות לנגמלים מסמים: השוואה בין ילידי הארץ לבין ילידי חבר העמים. *ביטחון סוציאלי, 85*, 119-142.

שניט, ד. (1988). *החוק, הפרט ושירותי הרווחה - המסגרת החוקית של העבודה הסוציאלית בישראל*. ירושלים: מאגנס.

- Bouffard, A. J., Mackenzie, L. D. & Hickman, J. L. (2000). Effectiveness of Vocational Education and Employment Programs for Adult Offenders: A Methodology-Based Analysis of the Literature. *Journal of Offender Rehabilitation*. 31, 1-41.
- Brodsky-Stanley, L. & Lichtenstein-Bronwen. (1999). Don't ask questions: A psychotherapeutic strategy for treatment of involuntary clients. *American Journal of Psychotherapy*, 53, 215-220.
- Chui, W. & Ho, K. M. (2006). "Working with involuntary clients: Perceptions and experiences of outreach social workers in Hong Kong". *Journal of Social Work Practice*, 20, 205-222.
- Clark, P. (2010). Preventing future crime with cognitive behavioral therapy. *National Institute of Justice*.
- Cohen, B. (1998). "Social work practice in the criminal justice system". In: F. M. Loewenberg (ed.), *Meeting the Challenges of a Changing Society Fifty Years of Social Work in Israel*. Jerusalem: The Hebrew University. pp. 165-178.

- Cottle, C. C., Lee, R. J., & Heilbrun, K. (2001). "The prediction of criminal recidivism in juveniles". *Criminal Justice and Behavior*, 28, 367-394.
- De Shazar, S. (1989). "Resistance revisited". *Contemporary Family Therapy*, 11, 227-233.
- Garland, D. (1995). "Penal modernism and post modernism". In: T. Blomberg & S. Cohen (Eds.), *Punishment and social control*. New York: Adlune de Gruytrt. pp. 181-210.
- Farabee, D., Prendergast, M., Cartier, J., Wexler, H., Knight, K. & Anglin, D. M. (1999). Barriers to implementing effective correctional drug treatment programs. *The prison Journal*, 79, 150-162.
- Howells, K. (2010). The 'third wave' of cognitive-behavioral therapy and forensic practice. *Criminal Behavior and Mental Health*, 20, 251–256. doi: 10.1002/cbm.772
- Hobman, M. & Kleinpeter, C. (2009). Bringing Up What They Don't Want to Talk About: Use of Brief Motivational Interviewing with Adolescents Regarding Health-Related Behaviors in Opportunistic and OTHER Settings. In: H. Rooney, (Ed). *Strategies for Work with Involuntary Clients*. Colombia University Press, pp. 294-305
- Hoge, D. R. (2008). "Assessment justice systems". In: R. D. Hodge, N. G. Guerra & P. Boxer (Eds.), *Treating the Juvenile offender*. New York: Guilford. pp. 54-79.
- Israelowitz, R., Reznik, A., Spear, S. E., Brecht, M. L. & Rawson, R. A, (2007). Severity of heroin use in Israel: Comparisons between native Israelis and former Soviet Union immigrants. *Addiction*, 102, 630-637.
- Jennings, L. J. & Deming, A. (2013). Effectively Utilizing the "Behavioral" in Cognitive-Behavioral Group Therapy of Sex Offenders. *International Journal of Behavioral Consultation and therapy* 8, 7-14.
- Kasdin, A. E. (1994). "Psychotherapy for children and adolescents". In: A. E. Bergin & S. I. Garfield (Eds.), *Handbook of Psychotherapy and Behavior Change* (4th ed.). New York: Wiley.
- Kemp, T. A. R., Scholte, J. H. R., Overbeek, G. & Engels, E. M. C. R. (2006). Early Adolescent Delinquency: The Role of Parents and Best Friends. *Criminal Justice and Behavior*, 33, 488-510 .
- Longshore, D., Prendergast, M. L. & Farabee, D. (2004). "Coerced treatment for drug-using criminal offenders". In P. Bean & T. Nemitz (Eds.), *Drug Treatment: What Works?*. London: Routledge. pp. 110-122.
- McLellan, A. T., Kushner, H., Metzger, D., Peters, R., Smith, I., Grisson, G. & Argeriou, M. (1992). The fifth edition of the Addiction Severity Index. *Journal substance Abuse Treatment*, 9, 199-213.

- McLellan, A. T., Luborsky, L., O'Brien, C. P. & Woody, G. E. (1980). An improved diagnostic instrument for substance abuse patients, the Addiction Severity Index. *Journal of Nervous and Mental Diseases*, 168, 26-33.
- Maruna, S. (2010). Understanding desistence from crime .Rehabilitation Services Group London: Ministry of Justice.
- Miccio Fanseca, L. C. (2006). *Multiplex Empirically Guided Inventory of Ecological Aggregates for Assessing Sexual Abusive Children and Adolescents (age 19 and under) - MEGA*. San Diego, CA: Author.
- Miller, G. (1988). *The Long Interview*. London: Sage.
- Miller, W. R., & Rollnick, S. (2013). *Motivational interviewing: Helping people change* (3rd. ed.). New-York: Guilford.
- Moffitt T. E. (2006). Life-course persistent versus adolescence-limited antisocial behavior. In: D. Cicchetti & D. J. Cohen (Eds.), *Developmental psychopathology: Vol. 3. Risk, disorder, and adaptation* (pp. 570 -598). Hoboken, NJ : Wiley.
- Onifade, E., Davidson, W., Livsey, S., Turke, G., Horton, C., Malinowsky, J., Atkinson, D. & Wimberly, D. (2008). "Risk assessment: Identifying patterns of risk in young offenders with the young level of Service/Case Management inventory". *Journal of Criminal Justice*, 36, 165-173.
- Perlman, H. H. (1975). "Self-determination: reality or illusion?". In: F. E. McDermott (Ed.), *Self Determination in Social Work*. London: Routledge & Kagan Paul. pp. 65-80.
- Pipes, B. R. & Davenport, S. D. (1990). *Introduction to Psychotherapy: Common Clinical Wisdom, (2nd Edition)*. Pearson.
- Ritchie, M. H. (1986). "Counseling the involuntary clients". *Journal of Counseling and Development*, 64, 516-518.
- Rooney, R. H. (2009). *Strategies for work with involuntary clients* (2nd. ed.). New York: Columbia University.
- Smith, D. (2006). Making sense of psychoanalysis in criminological theory and probation practice. *Probation Journal*, 53, 361-376.
- Sutherland, E. H. & Cressey, D. R. (1970). *Principles of criminology*. Philadelphia: Lippincott.
- Taxman, S. F. & Thanner, M. (2006). "Risk, need and responsivity (RNR): It all depends". *Crime Delinquency*, 52, 28-51.
- Trotter, C. (1999). *Working With Involuntary Clients*. London :Sage. pp. 15-46.

- Wahab, S. (2005). Motivational interviewing and social work practice. *Journal of Social Work*, 5, 45-60.
- Winnicott, D. W. (1962). The Aims of Psycho-Analytical Treatment. In: *The Maturation Processes and the Facilitating Environment Studies in the Theory of Emotional Development*.
- Jennings, W. G., Rocque, M., Fox, B, H. Piquero, Alex, R. & Farrington, D. P. (2016). Can they recover? An assessment of adult adjustment problems among males in the abstainer, recovery, life-course persistent, and adolescence-limited pathways followed up to age 56 in the Cambridge Study in Delinquent Development. *Development and Psychopathology*, 28, 537-549.
- Woods, M. E. & Hollis, F. (2000). "Assessment and diagnostic understanding". In: *Casework: A psycho-social Therapy*. New York: McGraw-Hill. pp. 293-332.